तैत्तिरीयोपनिषत्

(with Arunaprashnam and Trinaachiketam)

Version 2.1 November 15, 2015

Contents

1 शीक्षा वल्ली..10

1.1 पूर्वशान्ति पाठः 10

1.2 शिक्षाशास्त्रार्थ सङ्ग्रहः...10

1.3 संहितोपासनम् 11

1.4 मेघादि–सिद्ध्यर्था आवहन्ती होम मन्त्राः 12

1.5 व्याहृत्युपासनम्...13

1.6 मनोमयत्वादि–गुणक–ब्रह्मोपासनया स्वाराज्य–सिद्धिः................14

1.7 पृथिव्या द्युपाधिक–पञ्च–ब्रह्मोपासनम् 15

1.8 प्रणवोपासनम्...16

1.9 स्वाध्याय–प्रशंसा...16

1.10 ब्रह्मज्ञान–प्रकाशक–मन्त्रः 17

1.11 शिष्यानुशासनम् 17

1.12 उत्तरशान्ति पाठः 19

2 ब्रह्मानन्द वल्ली 20

2.1 उपनिषत्सार सङ्ग्रहः 20

2.2 पञ्चकोश–विवरणम् 21

2.3 अभयप्रतिष्ठा 24

2.4 ब्रह्मानन्दमीमांसा 25

3 भृगु वल्ली 28

3.1 ब्रह्मजिज्ञासा 28

3.2 पञ्चकोशान्तः स्थित–ब्रह्मनिरूपणम् 28

3.3 अन्नब्रह्मोपासनम् 31

3.4 सदाचारप्रदर्शनम् । ब्रह्मानन्दानुभवः 32

4 महा नारायणोपनिषत् 35

4.1 अम्भस्यपारे 35

4.2 गायत्री मन्त्राः 40

4.3 दूर्वा सूक्तं...41

4.4 मृत्तिका सूक्तं..42

4.5 शत्रुजय मन्त्राः 43

4.6 अघमर्षण सूक्तं...45

4.7 दुर्गा सूक्तं..47

4.8 व्याहृति हॊम मन्त्राः 48

4.9 ज्ञानप्राप्त्यर्था होममन्त्राः 49

4.10 वॆदाविस्मरणाय जपमन्त्राः...50

4.11 तपः प्रशंसा 50

4.12 विहिताचरण प्रशंसा निषिद्धाचरण निन्दा च 50

4.13 दहर विद्या 51

4.14 नारायण सूक्तं 53

4.15 आदित्य मण्डलॆ परब्रह्मोपासनं...55

4.16 आदित्यपुरुषस्य सर्वात्मकत्व प्रदर्शनं..56

4.17 शिवॊपासन मन्त्राः..56

4.18 पश्चिमवक्त्र प्रतिपादक मन्त्रः..57

4.19 उत्तर वक्त्र प्रतिपादक मन्त्रः..57

4.20 दक्षिण वक्त्र प्रतिपादक मन्त्रः...58

4.21 प्राग्वक्त्र प्रतिपादक मन्त्रः 58

4.22 ऊर्ध्व वक्त्र प्रतिपादक मन्त्रः...58

4.23 नमस्कारार्थ मन्त्राः..58

4.24 अग्निहोत्र हवण्याः उपयुक्तस्य वृक्ष विशॆषस्याभिधानम् 59

4.25 रक्षॊघ्न मन्त्र निरूपणं...59

4.26 भूदॆवताक मन्त्रः..60

4.27 सर्वा दॆवता आपः 61

4.28 सन्ध्यावन्दन मन्त्राः 61

4.29 प्रणवस्य ऋष्यादि विवरणं..62

4.30 गायत्र्यावाहन मन्त्राः 62

4.31 गायत्री उपस्थान मन्त्राः 64

4.32 आदित्यदेवता मन्त्रः..64

4.33 त्रिसुपर्णमन्त्राः..64

4.34 मेधा सूक्तं..66

4.35 मृत्युनिवारण मन्त्राः 67

4.36 प्रजापति–प्रार्थना मन्त्रः..69

4.37 इन्द्रप्रार्थना मन्त्रः 69

4.38 मृत्युञ्जय मन्त्राः..69

4.39 पापनिवारका मन्त्राः..70

4.40 वसु–प्रार्थना मन्त्रः 71

4.41 कामोऽकार्षीत् – मन्युरकार्षीत् मन्त्रः..71

4.42 विरजा हॊम मन्त्राः..71

4.43 वैश्वदॆव मन्त्राः...74

4.44 प्राणाहुति मन्त्राः...76

4.45 भुक्तान्नाभिमन्त्रण मन्त्राः...77

4.46 भॊजनान्ते आत्मानुसन्धान मन्त्राः 78

4.47 अवयवस्वस्थता प्रार्थना मन्त्रः 78

4.48 इन्द्र सप्तर्षि संवाद मन्त्रः...78

4.49 हृदयालंभन मन्त्रः 78

4.50 दॆवता प्राणनिरूपण मन्त्रः..79

4.51 अग्नि स्तुति मन्त्रः..79

4.52 अभीष्ट याचना मन्त्रः..79

4.53 पर तत्त्व निरूपणं..79

4.54 ज्ञान साधन निरूपणं 81

4.55 ज्ञानयज्ञः...85

5 अरुणप्रश्नः – तैत्तिरीयारण्यकं...87

6 त्रिनाचिकेतं...142

Notes: This Book has been brought to you with the courtesy of some Veda learners who have collaborated to prepare this book.

Please give your feedback, comments and report errors to the e-mail id vedavms@gmail.com. We shall strive to make this book more accurate and error-free.

You may note that there are inherent "paata bedhas" when we compare various sources and books. We have made constant reference to the Taittiriya Sakhaa compiled and commented by Shri. Sayanacharya of 13th Century and Shri Bhatta Bhaskaracharya (period unknown). Their manuscript compilations were later converted into books by great Scholars. One of such sets of "Taittiriya" was printed and published during early 1900 A.D. at Govt. Branch Press, Mysore and another set later published under "Anandaashram Series". These Books were referred to by us as our primary source material for this Book.

This book has not been prepared with any commercial purpose and is purely for studies.

Conventions used in Letters:

◡ - is represented by (g)

◡◡ – is represented by (gg)

ꣳ – is represented by (gm)

ँ – is represented as anunaasikam

श्री गुरुभ्यो नमः ।। हरिः ओं ।

1 शीक्षा वल्ली (T.A. 2-7-12)

1.1 पूर्वशान्ति पाठः

ओं शन्नो मित्रः शं वँरुणः । शन्नो भवत्वर्यमा । शन्न इन्द्रो बृहस्पतिः ।

शन्नो विष्णु–रुरुक्रमः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो ।

त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वदिष्यामि । ऋतं वँदिष्यामि ।

सत्यं वँदिष्यामि । तन्मामवतु । तद्वक्तारमवतु । अवतु मां । अवतु वक्तारं ।

ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ 1.1

1.2 शिक्षाशास्त्रार्थ सङ्ग्रहः

शीक्षां व्याँख्यास्यामः । वर्णः स्वरः । मात्रा बलं । साम सन्तानः ।

इत्युक्तः शीक्षाध्यायः ॥ 2.1

1.3 संहितोपासनं

सह नौ यशः । सह नौ ब्रह्मवर्चसं ।

अथातः स॒ꣳहिताया उपनिषदं ँव्याख्यास्यामः । पञ्चस्वधि–करणेषु ।

अधिलोकमधि–ज्यौतिष–मधिविद्य–मधिप्रज–मध्यात्मं ।

ता महासꣳहिता इत्याचक्षते । अथाधि लोकं । पृथिवी पूर्वरूपं ।

द्यौरुत्तररूपं । आकाशः सन्धिः ॥ 3.1

वायुः सन्धानं । इत्यधि लोकं । अथाधि ज्यौतिषं । अग्निः पूर्व रूपं ।

आदित्य उत्तररूपं । आपः सन्धिः । वैद्युतः सन्धानं । इत्यधि ज्यौतिषं ।

अथाधि विद्यं । आचार्यः पूर्व रूपं ॥ 3.2

अन्तेवास्युत्तररूपं । विद्या सन्धिः । प्रवचनꣳ सन्धानं । इत्यधि विद्यं ।

अथाधिप्रजं । माता पूर्वरूपं । पितोत्तररूपं । प्रजा सन्धिः ।

प्रजननꣳ सन्धानं । इत्यधिप्रजं ॥ 3.3

अथाध्यात्मं । अधराहनुः पूर्व रूपं । उत्तराहनु–रुत्तररूपं । वाक्–सन्धिः ।
जिह्वा सन्धानं । इत्यध्यात्मं । इती मामहा स॒ꣳहिताः ।
य एवमेता महा स॒ꣳहिता व्याख्याता वेद । सन्धीयते प्रजया पशुभिः ।
ब्रह्मवर्च–सेनान्नाद्येन सुवर्ग्येण लोकेन ॥ 3.4

1.4 मेघादि–सिद्ध्यर्था आवहन्ती होम मन्त्राः

यश्छन्दसा–मृषभो विश्वरूपः । छन्दोभ्यो–ऽध्यमृताथ् संबभूव ।
स मेन्द्रो मेधया स्पृणोतु । अमृतस्य देव धारणो भूयासं ।
शरीरं मे विचर्षणं । जिह्वा मे मधुमत्तमा । कर्णाभ्यां भूरि विश्रुवं ।
ब्रह्मणः कोशोऽसि मेधया पिहितः । श्रुतं मे गोपाय ।
आवहन्ती वितन्वाना ॥ 4.1

कुर्वाणा चीर–मात्मनः । वासा॒ꣳसि मम गावश्च । अन्नपाने च सर्वदा ।
ततो मे श्रिय–मावह । लोमशां पशुभिः सह स्वाहा ।
आमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा । विमाऽऽयन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा ।

प्रमाऽऽयन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा । दमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा ।
शमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा ॥ 4.2

यशो जनेऽसानि स्वाहा । श्रेयान् वस्यसोऽसानि स्वाहा ।
तं त्वा भग प्रविशानि स्वाहा । स मा भग प्रविश स्वाहा ।
तस्मिनथ् सहस्र शाखे । निभगाहं त्वयि मृजे स्वाहा ।
यथाऽऽपः प्रवताऽऽयन्ति । यथा मासा अहर्जरं ।
एवं मां ब्रह्मचारिणः । धातरायन्तु सर्वतः स्वाहा ।
प्रतिवेशोऽसि प्र मा भाहि प्र मा पद्यस्व ॥ 4.3

1.5 व्याहृत्युपासनं

भू–र्भुव–स्सुव–रिति वा एता स्तिस्रो व्याहृतयः ।
तासामुहस्मै तां चतुर्थीं । माहाचमस्यः प्रवेदयते ।
मह इति । तत् ब्रह्म । स आत्मा । अङ्गान्यन्या देवताः ।
भूरिति वा अयं ँलोकः । भुव इत्यन्तरिक्षं । सुव–रित्यसौ लोकः ॥ 5.1

मह इत्यादित्यः । आदित्येन वाव सर्वे लोका महीयन्ते ।

भूरिति वा अग्निः । भुव इति वायुः । सुवरित्यादित्यः ।

मह इति चन्द्रमाः । चन्द्रमसा वाव सर्वाणि ज्योती\ँषि महीयन्ते ।

भू–रिति वा ऋचः । भुव इति सामानि । सुव रिति यजू\ँषि **॥ 5.2**

मह इति ब्रह्म । ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते । भूरिति वै प्राणः ।

भुव इत्यपानः । सुवरिति व्यानः । मह इत्यन्नं ।

अन्नेन वाव सर्वे प्राणा महीयन्ते । ता वा एता–श्चतस्र श्चतुर्धा ।

चतस्र–श्चतस्रो व्याहृतयः । ता यो वेद । स वेद ब्रह्म ।

सर्वेऽस्मै देवा बलिमावहन्ति **॥ 5.3**

1.6 मनोमयत्वादि–गुणक–ब्रह्मोपासनया स्वाराज्य–सिद्धिः

स य एषोऽन्त–र्हृदय आकाशः । तस्मिन्नयं पुरुषो मनोमयः ।

अमृतो हिरण्मयः । अन्तरेण तालुके । य एष स्तन इवावलंबते ।

सेन्द्र योनिः । यत्रासौ केशान्तो विवर्त्तते । व्यपोह्य शीर्षकपाले ।

भूरित्यग्नौ प्रतितिष्ठति । भुव इति वायौ **॥ 6.1**

सुवरित्यादित्ये । मह इति ब्रह्मणि । आप्नोति स्वाराज्यं ।
आप्नोति मनसस्पतिं । वाक्पति श्चक्षुष्पतिः । श्रोत्रपति र्विज्ञानपतिः ।
एतत् ततो भवति । आकाश शरीरं ब्रह्म ।
सत्यात्म प्राणारामं मन आनन्दं । शान्ति समृद्ध–ममृतं ।
इति प्राचीन योग्योपास्स्व || **6.2**

<u>1.7 पृथिव्या द्युपाधिक–पञ्च–ब्रह्मोपासनं</u>

पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौ–र्दिशोऽवान्तरदिशाः ।
अग्नि–र्वायु–रादित्य–श्चन्द्रमा नक्षत्राणि ।
आप ओषधयो वनस्पतय आकाश आत्मा । इत्यधिभूतं । अथाध्यात्मं ।
प्राणो व्यानोऽपान उदानः समानः । चक्षुः श्रोत्रं मनो वाक् त्वक् ।
चर्म मा॑ँ स॑ँस्नावास्थि मज्जा । एत दधिविधाय ऋषि रवोचत् ।
पाङ्क्तं वा इद॑ँसर्वं । पाङ्क्तेनैव पाङ्क्त॑ँ स्पृणोतीति || **7.1**

1.8 प्रणवोपासनम्

ओ–मिति ब्रह्म । ओ–मितीद९ँ सर्वं ।

ओमित्येत–दनुकृति हस्म वा अप्यो श्रावयेत्या–श्रावयन्ति ।

ओ–मिति सामानि गायन्ति । ओ९ँ शोमिति शस्त्राणि श९ँसन्ति ।

ओ–मित्यध्वर्युः प्रतिगरं प्रतिगृणाति । ओ–मिति ब्रह्मा प्रसौति ।

ओ–मित्यग्निहोत्र–मनुजानाति । ओ–मिति ब्राह्मणः प्रवक्ष्यन्नाह

ब्रह्मोपाप्नवानीति । ब्रह्मैवो–पाप्नोति || 8.1

1.9 स्वाध्याय–प्रशंसा

ऋतं च स्वाध्याय प्रवचने च । सत्यं च स्वाध्याय प्रवचने च ।

तपश्च स्वाध्याय प्रवचने च । दमश्च स्वाध्याय प्रवचने च ।

शमश्च स्वाध्याय प्रवचने च । अग्नयश्च स्वाध्याय प्रवचने च ।

अग्निहोत्रं च स्वाध्याय प्रवचने च । अतिथयश्च स्वाध्याय प्रवचने च ।

मानुषं च स्वाध्याय प्रवचने च । प्रजा च स्वाध्याय प्रवचने च ।

प्रजनश्च स्वाध्याय प्रवचने च । प्रजातिश्च स्वाध्याय प्रवचने च ।
सत्यमिति सत्यवचा राथी तरः । तप इति तपोनित्यः पौरुशिष्टिः ।
स्वाध्याय प्रवचने एवेति नाको मौद्गल्यः । तद्धि तपस्तद्धि तपः ॥ **9.1**

1.10 ब्रह्मज्ञान–प्रकाशक–मन्त्रः

अहं ँवृक्षस्य रेरिवा । कीर्त्तिः पृष्ठं गिरेरिव ।
ऊर्ध्व पवित्रो वाजिनीव स्वमृतमस्मि । द्रविण७ं सवर्चसं ।
सुमेधा अमृतोक्षितः । इति त्रिशङ्को–र्वेदानुवचनं ॥ **10.1**

1.11 शिष्यानुशासनम्

वेदमनूच्या– ऽचार्योन्तेवासिन–मनुशास्ति ।
सत्यं ँवद । धर्मं चर । स्वाध्यायान्मा प्रमदः ।
आचार्याय प्रियं धनमाहृत्य प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः ।
सत्यान्न प्रमदितव्यं । धर्मान्न प्रमदितव्यं । कुशलान्न प्रमदितव्यं ।
भूत्यै न प्रमदितव्यं । स्वाध्याय प्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यं ॥ **11.1**

देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यं । मातृ देवो भव । पितृ देवो भव ।
आचार्य देवो भव । अतिथि देवो भव । यान्यनवद्यानि कर्माणि ।
तानि सेवितव्यानि । नो इतराणि । यान्यस्माकꣳ सुचरितानि ।
तानि त्वयोपास्यानि || 11.2

नो इतराणि । ये के चास्म–च्छ्रेयाꣳसो ब्राह्मणाः ।
तेषां त्वयाऽऽसने न प्रश्वसितव्यं । श्रद्धया देयं । अश्रद्धयाऽदेयं ।
श्रिया देयं । ह्रिया देयं । भिया देयं । सँविदा देयं ।
अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा वृत्त विचिकित्सा वा स्यात् || 11.3

ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः । अलूक्षा धर्मकामास्स्युः ।
यथा ते तत्र वर्त्तेरन् । तथा तत्र वर्त्तेथाः । अथाभ्याख्यातेषु ।
ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मर्शिनः । युक्ता आयुक्ताः ।
अलूक्षा धर्म कामा–स्स्युः । यथा ते तेषु वर्त्तेरन् । तथा तेषु वर्त्तेथाः ।

एष आदेशः । एष उपदेशः । एषा वेदोपनिषत् । एतदनुशासनं ।

एव मुपासितव्यं । एव मुचैतदुपास्यं ॥ 11.4

1.12 उत्तर शान्ति पाठः

शन्नो मित्रः शं वँरुणः । शन्नो भवत्वर्यमा । शन्न इन्द्रो बृहस्पतिः ।

शन्नो विष्णु रुरुक्रमः । नमो ब्रह्मणे । नमस्ते वायो ।

त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वामेव प्रत्यक्षं ब्रह्म वादिषं ।

ऋतमवादिषं । सत्यमवादिषं । तन्मामावीत् । तद्वक्तारमावीत् ।

आवीन्मां । आवीद्वक्तारं ।

ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ 12.1

इति शीक्षावल्ली समाप्ता ॥

हरिः ओं ।

2 ब्रह्मानन्द वल्ली (T.A. 2-8-1)

ओं । सह ना ववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै ।

तेजस्विना वधीतमस्तु मा विद्विषावहै । ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

2.1 उपनिषत्सार सङ्ग्रहः

ओं ब्रह्मविदाप्नोति परं । तदेषाऽभ्युक्ता । सत्यं ज्ञान–मनन्तं ब्रह्म ।

यो वेद निहितं गुहायां परमे व्योमन् । सोऽश्नुते सर्वान् कामान्थ् सह ।

ब्रह्मणा विपश्चितेति । तस्माद्वा एतस्मादात्मन आकाशः संभूतः ।

आकाशाद् वायुः । वायोरग्निः । अग्नेरापः । अद्भ्यः पृथिवी ।

पृथिव्या ओषधयः । ओषधीभ्योऽन्नं । अन्नात् पुरुषः ।

स वा एष पुरुषोऽन्नरसमयः । तस्येद मेव शिरः । अयं दक्षिणः पक्षः ।

अयमुत्तरः पक्षः । अयमात्मा । इदं पुच्छं प्रतिष्ठा ।

तदप्येष श्लोको भवति ॥ **1.1**

2.2 पञ्चकोश–विवरणं

अन्नाद्वै प्रजाः प्रजायन्ते । याः काश्च पृथिवीᳪ श्रिताः ।

अथो अन्नेनैव जीवन्ति । अथैन दपियन्त्यन्ततः ।

अन्नᳪ हि भूतानां ज्येष्ठं । तस्माथ् सर्वौषध मुच्यते ।

सर्वं ँ वै तेऽन्नमाप्नुवन्ति । येऽन्नं ब्रह्मोपासते । अन्नᳪ हि भूतानां ज्येष्ठं ।

तस्माथ् सर्वौषध मुच्यते । अन्नाद् भूतानि जायन्ते ।

जातान्यन्नेन वर्द्धन्ते । अद्यतेऽत्ति च भूतानि । तस्मादन्नं तदुच्यत इति ।

तस्माद्वा एतस्मा–दन्नरसमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा प्राण मयः ।

तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुष विधतां ।

अन्वयं पुरुष विधः । तस्य प्राण एव शिरः । व्यानो दक्षिणः पक्षः ।

अपान उत्तरः पक्षः । आकाश आत्मा । पृथिवी पुच्छं प्रतिष्ठा ।

तदप्येष श्लोको भवति || **2.1**

प्राणं देवा अनुप्राणन्ति । मनुष्याः पशवश्च ये । प्राणो हि भूतानामायुः ।
तस्माथ् सर्वायुष मुच्यते । सर्वमेव त आयुर्यन्ति । ये प्राणं ब्रह्मोपासते ।
प्राणो हि भूतानामायुः । तस्माथ् सर्वायुष–मुच्यत इति ।
तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य । तस्माद्वा एतस्मात् प्राणमयात् ।
अन्योऽन्तर आत्मा मनोमयः । तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव ।
तस्य पुरुषविधतां । अन्वयं पुरुषविधः । तस्य यजुरेव शिरः ।
ऋग् दक्षिणः पक्षः । सामोत्तरः पक्षः । आदेश आत्मा ।
अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा । तदप्येष श्लोको भवति **|| 3.1**

यतो वाचो निवर्त्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् ।
न बिभेति कदाचनेति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य ।
तस्माद्वा एतस्मान् मनोमयात् । अन्योऽन्तर आत्मा विज्ञानमयः ।
तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुष विधतां ।
अन्वयं पुरुष विधः । तस्य श्रद्धैव शिरः । ऋतं दक्षिणः पक्षः ।

सत्यमुत्तरः पक्षः । योग आत्मा । महः पुच्छं प्रतिष्ठा ।

तदप्येष श्लोको भवति ॥ **4.1**

विज्ञानं यँज्ञं तनुते । कर्माणि तनुतेऽपि च । विज्ञानं देवाः सर्वे ।
ब्रह्म ज्येष्ठ–मुपासते । विज्ञानं ब्रह्म चेद् वेद । तस्माच्चेन्न प्रमाद्यति ।
शरीरे पाप्मनो हित्वा । सर्वान्–कामान्थ्–समश्नुत इति ।
तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य ।

तस्माद्वा एतस्माद्–विज्ञानमयात् । अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः ।
तेनैष पूर्णः । स वा एष पुरुषविध एव । तस्य पुरुषविधतां ।
अन्वयं पुरुषविधः । तस्य प्रिय–मेव शिरः । मोदो दक्षिणः पक्षः ।
प्रमोद उत्तरः पक्षः । आनन्द आत्मा । ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा ।

तदप्येष श्लोको भवति ॥ **5.1**

असन्नेव स भवति । असद् ब्रह्मेति वेद चेत् । अस्ति ब्रह्मेति चेद् वेद ।
सन्तमेनं ततो विदुरिति । तस्यैष एव शारीर आत्मा । यः पूर्वस्य ।

अथातोऽनु प्रश्नाः । उता विद्वा नमुं ँल्लोकं प्रेत्य । कश्चन गच्छती(3) ।

आहो विद्वानमुं ँल्लोकं प्रेत्य । कश्चित् समश्नुता(3) उ । सोऽकामयत ।

बहुस्यां प्रजायेयेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ।

इद७ँ सर्व-मसृजत । यदिदं किञ्च । तत्सृष्ट्वा । तदेवानु प्राविशत् ।

तदनुप्रविश्य । सच्च त्यच्चाभवत् । निरुक्तं चा निरुक्तं च ।

निलयनं चा निलयनं च । विज्ञानं चा विज्ञानं च ।

सत्यं चानृतं च सत्य-मभवत् । यदिदं किञ्च ।

तत्सत्य-मित्या चक्षते । तदप्येष श्लोको भवति ॥ 6.1

2.3 अभयप्रतिष्ठा

असद्वा इदमग्र आसीत् । ततो वै सदजायत । तदात्मान७ं स्वय-मकुरुत ।

तस्मात् तथ् सुकृतमुच्यत इति । यद्वै तथ् सुकृतं । रसो वै सः ।

रस७ं ह्येवायं लब्ध्वाऽऽनन्दी भवति । को ह्येवान्यात् कः प्राण्यात् ।

यदेष आकाश आनन्दो न स्यात् । एष ह्येवानन्दयाति ।

यदा ह्येवैष एतस्मिन्-नदृश्ये ऽनात्म्ये ऽनिरुक्ते ऽनिलयने ऽभयं

प्रतिष्ठां ँविन्दते । अथ सोऽभयं गतो भवति ।

यदा ह्येवैष एतस्मिन्-नुदर-मन्तरं कुरुते । अथ तस्य भयं भवति ।

तत्त्वेव भयं ँविदुषो-ऽमन्वानस्य । तदप्येष श्लोको भवति ॥ 7.1

2.4 ब्रह्मानन्दमीमांसा

भीषाऽस्मा-द्वातः पवते । भीषोदेति सूर्यः । भीषाऽस्मा-दग्नि-श्चेन्द्रश्च ।

मृत्यु र्धावति पञ्चम इति । सैषाऽऽनन्दस्य मीमाꣳसा भवति ।

युवा स्याथ् साधु युवाऽध्यायकः । आशिष्ठो दृढिष्ठो बलिष्ठः ।

तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य पूर्णा स्यात् ।

स एको मानुष आनन्दः । ते ये शतं मानुषा आनन्दाः ॥ 8.1

स एको मनुष्य-गन्धर्वाणा-मानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य ।

ते ये शतं मनुष्य-गन्धर्वाणा-मानन्दाः । स एको देव-गन्धर्वाणा-मानन्दः ।

श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं देव-गन्धर्वाणा-मानन्दाः ।

स एकः पितृणां चिरलोक–लोकाना–मानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य ।
ते ये शतं पितृणां चिरलोक–लोकाना–मानन्दाः ।
स एक आजानजानां देवाना–मानन्दः || 8.2

श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शत–माजान–जानां देवाना मानन्दाः ।
स एकः कर्म–देवानां देवाना–मानन्दः । ये कर्मणा देवानपि यन्ति ।
श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं कर्मदेवानां देवाना–मानन्दाः ।
स एको देवाना–मानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य ।
ते ये शतं देवाना–मानन्दाः । स एक इन्द्रस्यानन्दः || 8.3

श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतमिन्द्र–स्याऽऽनन्दाः ।
स एको बृहस्पते–रानन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य ॥
ते ये शतं बृहस्पते रानन्दाः । स एकः प्रजापते रानन्दः ।
श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य । ते ये शतं प्रजापते–रानन्दाः ।
स एको ब्रह्मण आनन्दः । श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य || 8.4

स यश्चायं पुरुषे । यश्चासा-वादित्ये । स एकः । स य एवं ँ वित् ।

अस्माल्लोकात् प्रेत्य । एतमन्नमय-मात्मान-मुपसङ्क्रामति ।

एतं प्राणमय-मात्मान-मुपसङ्क्रामति ।

एतं मनोमय-मात्मान-मुपसङ्क्रामति ।

एतं ँविज्ञानमय-मात्मान-मुपसङ्क्रामति ।

एतमानन्दमय-मात्मान-मुपसङ्क्रामति । तदप्येष श्लोको भवति **|| 8.5**

यतो वाचो निवर्तन्ते । अप्राप्य मनसा सह । आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान् ।

न बिभेति कुतश्चनेति । एत९् ह वा व न तपति ।

किमह९् साधु नाकरवं । किमहं पाप-मकरव-मिति ।

स य एवं ँविद्वानेते आत्मान७ स्पृणुते ।

उभे ह्येवैष एते आत्मान७ स्पृणुते । य एवं ँ वेद । इत्युपनिषत् **|| 9.1**

सह ना ववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै ।

तेजस्विना वधीतमस्तु मा विद्विषावहै । ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति ब्रह्मानन्दवल्ली समाप्ता ॥

3 भृगु वल्ली (T.A. 2-9-1)

सह ना ववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै ।

तेजस्विना वधीतमस्तु मा विद्विषावहै । ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

3.1 ब्रह्मजिज्ञासा

भृगुर्वै वारुणिः । वरुणं पितर–मुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति ।

तस्मा एतत् प्रोवाच । अन्नं प्राणं चक्षुः श्रोत्रं मनो वाचमिति ।

तꣳ होवाच । यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते ।

येन जातानि जीवन्ति । यत् प्रयन्त्यभि सं ँविशन्ति । तद् विजिज्ञासस्व ।

तद् ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तप–स्तप्त्वा ॥ 1.1

3.2 पञ्चकोशान्तः स्थित–ब्रह्मनिरूपणम्

अन्नं ब्रह्मेति व्यजानात् । अन्नाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते ।

अन्नेन जातानि जीवन्ति । अन्नं प्रयन्त्यभि–सँविशन्तीति । तद् विज्ञाय ।

पुनरेव वरुणं पितर–मुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति ।
त१ँ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति ।
स तपोऽतप्यत । स तप–स्तप्त्वा ॥ 2.1

प्राणो ब्रह्मेति व्यजानात् । प्राणा–द्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते ।
प्राणेन जातानि जीवन्ति । प्राणं प्रयन्त्यभि–सं ँविशन्तीति ।
तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितर–मुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति ।
त१ँ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति ।
स तपोऽतप्यत । स तप–स्तप्त्वा ॥ 3.1

मनो ब्रह्मेति व्यजानात् । मनसो ह्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते ।
मनसा जातानि जीवन्ति । मनः प्रयन्त्यभि–सं ँविशन्तीति । तद् विज्ञाय ।
पुनरेव वरुणं पितर–मुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । त१ँ होवाच ।
तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति ।
स तपोऽतप्यत । स तप–स्तप्त्वा ॥ 4.1

विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात् । विज्ञाना–द्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते ।

विज्ञानेन जातानि जीवन्ति । विज्ञानं प्रयन्त्यभि–सं ँविशन्तीति ।

तद् विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितर–मुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति ।

त\~ होवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति ।

स तपोऽतप्यत । स तप–स्तप्त्वा ॥ **5.1**

आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानात् । आनन्दा–द्ध्येव–खल्विमानि भूतानि जायन्ते ।

आनन्देन जातानि जीवन्ति । आनन्दं प्रयन्त्यभि–सं ँविशन्तीति ।

सैषा भार्गवी वारुणी विद्या । परमे व्योमन् प्रतिष्ठिता ।

य एवं ँवेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति ।

महान् भवति प्रजया पशुभि र्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥ **6.1**

3.3 अन्नब्रह्मोपासनम्

अन्नं न निन्द्यात् । तद् व्रतं । प्राणो वा अन्नं । शरीरमन्नादं ।
प्राणे शरीरं प्रतिष्ठितं । शरीरे प्राणः प्रतिष्ठितः । तदेत–दन्न–मन्ने प्रतिष्ठितं ।
स य एत–दन्न–मन्ने प्रतिष्ठितं वेँद प्रतितिष्ठति । अन्नवा–नन्नादो भवति ।
महान् भवति प्रजया पशुभि–र्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥ 7.1

अन्नं न परिचक्षीत । तद् व्रतं । आपो वा अन्नं । ज्योतिरन्नादं ।
अफ्सु ज्योतिः प्रतिष्ठितं । ज्योतिष्यापः प्रतिष्ठिताः ।
तदेत–दन्न–मन्ने प्रतिष्ठितं ।
स य एत–दन्न–मन्ने प्रतिष्ठितं वेँद प्रतितिष्ठति । अन्नवा–नन्नादो भवति ।
महान् भवति प्रजया पशुभि ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥ 8.1

अन्नं बहु कुर्वीत । तद् व्रतं । पृथिवी वा अन्नं । आकाशोऽन्नादः ।
पृथिव्या–माकाशः प्रतिष्ठितः । आकाशे पृथिवी प्रतिष्ठिता ।
तदेत–दन्न–मन्ने प्रतिष्ठितं ।

स य एत–दन्न–मन्नं प्रतिष्ठितं वेँद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति ।
महान् भवति प्रजया पशुभि र्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या || 9.1

3.4 सदाचारप्रदर्शनम् । ब्रह्मानन्दानुभवः

न कञ्चन वसतौ प्रत्याचक्षीत । तद् व्रतं ।
तस्माद्यया कया च विधया बह्वन्नं प्राप्नुयात् ।
अराध्यस्मा अन्नमित्याचक्षते । एतद्वै मुखतोऽन्न७ं राद्धं ।
मुखतोऽस्मा अन्न७ं राध्यते । एतद्वै मध्यतोऽन्न७ं राद्धं ।
मध्यतोऽस्मा अन्न७ं राध्यते । एतद्वा अन्ततोऽन्न७ं राद्धं ।
अन्ततोऽस्मा अन्न७ं राध्यते || 10.1

य एवं वेँद । क्षेम इति वाचि । योगक्षेम इति प्राणापानयोः ।
कर्मेति हस्तयोः । गति–रिति पादयोः । विमुक्ति–रिति पायौ ।
इति मानुषीः समाज्ञाः । अथ दैवीः । तृप्ति–रिति वृष्टौ ।
बल–मिति विद्युति || 10.2

यश इति पशुषु । ज्योतिरिति नक्षत्रेषु । प्रजाति–रमृत–मानन्द इत्युपस्थे ।
सर्व मित्याकाशे । तत् प्रतिष्ठे–त्युपासीत । प्रतिष्ठावान् भवति ।
तन्मह इत्युपासीत । महान् भवति । तन्मन इत्युपासीत ।
मानवान् भवति ॥ **10.3**

तन्नम इत्युपासीत । नम्यन्तेऽस्मै कामाः । तद्ब्रह्मे–त्युपासीत ।
ब्रह्मवान् भवति । तद् ब्रह्मणः परिमर इत्युपासीत ।
पर्येणं म्रियन्ते द्विषन्तः सपत्नाः । परि येऽप्रिया भ्रातृव्याः ।
स यश्चायं पुरुषे । यश्चासा–वादित्ये । स एकः ॥ **10.4**

स य एवंँवित् । अस्माल्–लोकात् प्रेत्य ।
एतमन्नमय–मात्मान–मुपसङ्क्रम्य । एतं प्राणमय–मात्मान–मुपसङ्क्रम्य ।
एतं मनोमय–मात्मान–मुपसङ्क्रम्य । एतं विँज्ञानमय–मात्मान–
मुपसङ्क्रम्य । एत मानन्दमय मात्मान मुपसङ्क्रम्य ।
इमान् लोकन् कामान्नी काम–रूप्यनु–सञ्चरन् । एतत् साम गायन्नास्ते ।
हा**(3)** वु हा**(3)** वु हा**(3)** वु ॥ **10.5**

अह–मन्न–मह–मन्न–महमन्नं । अहमन्नादो(2) ऽहमन्नादो(2) ऽहमन्नादः ।

अह७ श्लोकक्–दह७ श्लोकक्–दह७ श्लोककृत् ।

अहमस्मि प्रथमजा ऋता(3) स्य । पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य ना(3) भा इ ।

यो मा ददाति स इदेव मा(3)वाः । अह–मन्न–मन्न–मदन्त–मा(3) द्मि ।

अहं ँविश्वं भुवन–मभ्यभवां । सुवर्न ज्योतीः । य एवं ँवेद ।

इत्युपनिषत् ॥ 10.6

सह ना ववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै ।

तेजस्विना वधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ इति भृगुवल्ली समाप्ता ॥

---

4 महा नारायणोपनिषत् (T.A. 2-10-1)

श्री गुरुभ्यो नमः । हरिः ओं ।

सह ना ववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै ।

तेजस्विना वधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

4.1 अम्भस्यपारे

अंभस्य पारे भुवनस्य मध्ये नाकस्य पृष्ठे महतो महीयान् ।

शुक्रेण ज्योतीꣳषि समनुप्रविष्टः प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः ॥ 1.1

यस्मिन्निदꣳ सञ्च विचैति सर्वं यस्मिन् देवा अधि विश्वे निषेदुः ।

तदेव भूतं तदु भव्यमा इदं तदक्षरे परमे व्योमन् ॥ 1.2

येना वृतं खञ्च दिवं महीञ्च येनादित्य–स्तपति तेजसा भ्राजसा च ।

यमन्तः समुद्रे कवयो वयन्ति यदक्षरे परमे प्रजाः ॥ 1.3

यतः प्रसूता जगतः प्रसूती तोयेन जीवान् व्यचसर्ज भूम्यां ।

यदोषधीभिः पुरुषान् पशूँश्च विवेश भूतानि चराचराणि || 1.4

अतः परं नान्य-दणीयसँहि परात् परं यन् महतो महान्तं ।

यदेक-मव्यक्त-मनन्तरूपं विश्वं पुराणां तमसः परस्तात् || 1.5

तदेवर्त्तं तदु सत्यमाहु-स्तदेव ब्रह्म परमं कवीनां ।

इष्टापूर्त्तं बहुधा जातं जायमानं विश्वं बिभर्त्ति भुवनस्य नाभिः || 1.6

तदेवाग्नि-स्तद्वायु-स्तथ्सूर्यस्तदु चन्द्रमाः ।

तदेव शुक्रममृतं तद्ब्रह्म तदापः स प्रजापतिः || 1.7

सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः पुरुषादधि ।

कला मुहूर्त्ताः काष्ठाश्चाहो-रात्राश्च सर्वशः || 1.8

अर्ध मासा मासा ऋतवः सँवथ्सरश्च कल्पन्तां ।

स आपः प्रदुघे उभे इमे अन्तरिक्ष-मथो सुवः || 1.9

नैन-मूद्ध्वं न तिर्यं च न मध्ये परिजग्रभत् ।

न तस्येशे कश्चन तस्य नाम महद्यशः || 1.10

न संदृशे॑ तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैनं ।

हृदा मनीषा मनसाभि क्लृप्तो य एनं विदु–रमृतास्ते भवन्ति ॥ 1.11

अद्भ्यस्संभूतः पृथिव्यै रसाच्च । विश्वकर्मणः समवर्त्तताधि ।

तस्य त्वष्टा विदधद्रूपमेति । तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे | 1 |

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तं । आदित्य वर्णं तमसः परस्तात् ।

तमेवं विद्वानमृत इह भवति । नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय | 2 |

प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः । अजायमानो बहुधा विजायते ।

तस्य धीराः परिजानन्ति योनिं । मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः | 3 |

यो देवेभ्य आतपति । यो देवानां पुरोहितः । पूर्वो यो देवेभ्यो जातः ।

नमो रुचाय ब्राह्मये | 4 |

रुचं ब्राह्मं जनयन्तः । देवा अग्रे तदब्रुवन् ।

यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात् । तस्य देवा असन् वशे | 5 |

ह्रीश्चते लक्ष्मीश्च पत्न्यौ । अहोरात्रे पार्श्वे । नक्षत्राणि रूपं ।

अश्विनौ व्यात्तं । इष्टं मनिषाण । अमुं मनिषाण । सर्वं मनिषाण | 6 |

हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।

स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम || 1 ||

यः प्राणतो निमिषतो महित्वैक इद्राजा जगतो बभूव ।

य ईशे अस्य द्विपद–श्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम || 2 ||

य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं ँयस्य देवाः ।

यस्य च्छायामृतं ँयस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम || 3 ||

यस्येमे हिमवन्तो महित्वा यस्य समुद्र७ँ रसया सहाऽऽहुः ।

यस्येमाः प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम || 4 ||

यं क्रन्दसी अवसा तस्तभाने अभ्यैक्षेतां मनसा रेजमाने ।

यत्राधिसूर उदितौ व्येति कस्मै देवाय हविषा विधेम || 5 ||

येन द्यौरुग्रा पृथिवी च दृढे येन सुवस् स्तभितं ँयेन नाकः ।

यो अन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम || 6 ||

आपो ह यन्महती विश्वमाय–न्दक्षन्दधाना जनयन्ती–रग्निं ।

ततो देवाना–न्निरवर्त्ततासुरेकः कस्मै देवाय हविषा विधेम || 7 ||

यश्चिदापो महिना पर्यपश्य–द्दक्षन्दधाना जनयन्ती–रग्निं ।
यो देवेष्वधि देव येक आसीत् कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ 8 ॥

अद्भ्यः संभूतो हिरण्यगर्भ इत्यष्टौ ॥

एष हि देवः प्रदिशोऽनु सर्वाः पूर्वो हि जातः स उ गर्भे अन्तः ।
स विजायमानः सजनिष्यमाणः प्रत्यङ्–मुखा स्तिष्ठति विश्वतोमुखः॥ 1.12
विश्वतश्च–क्षुरुत विश्वतो मुखो विश्वतो हस्त उत विश्वतस्पात् ।
सं बाहुभ्यां नमति सं पतत्रै–र्द्यावा पृथिवी जनयन् देव एकः ॥ 1.13
वेनस्तत् पश्यन् विश्वा भुवनानि विद्वान् यत्र विश्वं भवत्येक–नीळं ।
यस्मिन्निदꣳ सञ्च विचैकꣳ स ओतः प्रोतश्च विभुः प्रजासु ॥ 1.14
प्रतद्वोचे अमृतन्नु विद्वान् गन्धर्वो नाम निहितं गुहासु ।
त्रीणि पदा निहिता गुहासु यस्तद्वेद सवितुः पिता सत् ॥ 1.15
स नो बन्धु–र्जनिता सविधाता धामानि वेद भुवनानि विश्वा ।
यत्र देवा अमृतमान–शानास् तृतीये धामान्य भ्यैरयन्त॥ 1.16

परि द्यावा-पृथिवी यन्ति सद्यः परि लोकान् परि दिशः परि सुवः ।

ऋतस्य तन्तुं ँवितत विचृत्य तदपश्यत् तदभवत् प्रजासु ॥ 1.17

परीत्य लोकान् परीत्य भूतानि परीत्य सर्वाः प्रदिशो दिशश्च ।

प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्यात्मना-ऽऽत्मान-मभि-सँबभूव ॥ 1.18

सदसस्पति-मद्भुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यं । सनिं मेधा मयासिषं ॥ 1.19

उद्दीप्यस्व जातवेदो ऽपघ्नन्निरृतिं मम ।

पशूँश्च मह्यमावह जीवनञ्च दिशो दिश ॥ 1.20

मानो हिँसी ज्जातवेदो गामश्वं पुरुषं जगत् ।

अबिभ्रदग्न आगहि श्रिया मा परिपातय ॥ 1.21

4.2 गायत्री मन्त्राः

पुरुषस्य विद्म सहस्राक्षस्य महादेवस्य धीमहि। तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ 1.22

तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ 1.23

तत्पुरुषाय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि । तन्नो दन्तिः प्रचोदयात् ॥ 1.24

तत्पुरुषाय विद्महे चक्रतुण्डाय धीमहि । तन्नो नन्दिः प्रचोदयात् ॥ 1.25

तत्पुरुषाय विद्महे महासेनाय धीमहि । तन्नः षण्मुखः प्रचोदयात् ॥ 1.26

तत्पुरुषाय विद्महे सुवर्णपक्षाय धीमहि । तन्नो गरुडः प्रचोदयात् ॥ 1.27

वेदात्मनाय विद्महे हिरण्यगर्भाय धीमहि । तन्नो ब्रह्म प्रचोदयात् ॥ 1.28

नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि । तन्नो विष्णुः प्रचोदयात् ॥ 1.29

वज्रनखाय विद्महे तीक्ष्ण–द॒ष्ट्राय धीमहि ।
तन्नो नारसि॒ह्हः प्रचोदयात् ॥ 1.30

भास्कराय विद्महे महद्द्युतिकराय धीमहि ।
तन्नो आदित्यः प्रचोदयात् ॥ 1.31

वैश्वानराय विद्महे लालीलाय धीमहि । तन्नो अग्निः प्रचोदयात् ॥ 1.32

कात्यायनाय विद्महे कन्याकुमारि धीमहि । तन्नो दुर्गिः प्रचोदयात् ॥ 1.33

4.3 दूर्वा सूक्तं

सहस्रपरमा देवी शतमूला शताङ्कुरा ।
सर्व॒ हरतु मे पापं दूर्वा दुस्स्वप्न नाशनी॥ 1.34

काण्डात् काण्डात् प्ररोहन्ती परुषः परुषः परि ।

एवा नो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥ **1.35**

या शतेन प्रतनोषि सहस्रेण विरोहसि ।

तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषा वयं ॥ **1.36**

अश्वक्रान्ते रथक्रान्ते विष्णुक्रान्ते वसुन्धरा ।

शिरसा धारयिष्यामि रक्षस्व मां पदे पदे ॥ **1.37**

4.4 मृत्तिका सूक्तं

भूमि–र्धेनु र्धरणी लोकधारिणी । उधृतासि वराहेण कृष्णेन शत बाहुना ।

मृत्तिके हन मे पापं यँन्मया दुष्कृतं कृतं । **1.38**

मृत्तिके ब्रह्मदत्ताऽसि काश्यपेनाभि मन्त्रिता ।

मृत्तिके देहि मे पुष्टिं त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितं ॥ **1.39**

मृत्तिके प्रतिष्ठिते सर्वं तन्मे निर्णुद मृत्तिके ।

तया हतेन पापेन गच्छामि परमां गतिं ॥ **1.40**

4.5 शत्रुजय मन्त्राः

यत इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि ।

मघवन् छग्धि तव तन्न ऊतये विद्विषो विमृधो जहि ॥ 1.41

स्वस्तिदा विशस्पति–र्वृत्रहा विमृधो वशी ।

वृषेन्द्रः पुर एतु नः स्वस्तिदा अभयङ्करः ॥ 1.42

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पति र्दधातु ॥ 1.43

आपान्त–मन्युस्–तृपलप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्–छरुमाँ॑ ऋजीषी ।

सोमो विश्वान्य–तसावनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमाना निदेभुः ॥ 1.44

ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्–विसीमतः सुरुचो वेन आवः ।

स बुध्निया उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनि–मसतश्च विवः ॥ 1.45

स्योना पृथिवि भवा नृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥ 1.46

गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीं ।

ईश्वरीँ॑ सर्व भूतानां तामिहोप–ह्वये श्रियं ॥ 1.47

श्रीर्मे भजतु । अलक्ष्मीर्मे नश्यतु ।

विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दो–भिरिमा "ँल्लोका–ननपजय्य–मभ्यजयन् । 1.48

महा॑ इन्द्रो वज्रबाहुः षोडशी शर्म यच्छतु ॥

स्वस्ति नो मघवा करोतु हन्तु पाप्मानं "ँयोऽस्मान् द्वेष्टि ॥ 1.49

सोमान॑ स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते । कक्षीवन्तं "ँय औशिजं ।

शरीरं "ँयज्ञशमलं कुसीदं तस्मिन् थ्सीदतु योऽस्मान् द्वेष्टि ॥ 1.50

चरणं पवित्रं "ँविततं पुराणं "ँयेन पूत–स्तरति दुष्कृतानि ।

तेन पवित्रेण शुद्धेन पूता अति पाप्मान–मरातिं तरेम ॥ 1.51

सजोषा इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहञ्छूर विद्वान् ।

जहि शत्रू॑ रप मृधो नुदस्वाथा भयं कृणुहि विश्वतो नः ॥ 1.52

सुमित्रा न आप ओषधयः सन्तु दुर्मित्रास्–तस्मै भूया–सुर्योस्मान्

द्वेष्टि यञ्च वयं द्विष्मः ॥ 1.53

आपो हिष्ठा मयो भुवस्ता न ऊर्जे दधातन । महेरणाय चक्षसे ।

यो वः शिवतमो रस–स्तस्य भाजयते ह नः । उशती–रिव मातरः ।

तस्मा अरङ्गमामवो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जनयथा च नः ॥ 1.54

4.6 अघमर्षण सूक्तं

हिरण्यशृङ्गं वरुणं प्रपद्ये तीर्थं मे देहि याचितः ।
यन्मया भुक्त-मसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः ॥ 1.55
यन्मे मनसा वाचा कर्मणा वा दुष्कृतं कृतं ।
तन्न इन्द्रो वरुणो बृहस्पतिः सविता च पुनन्तु पुनः पुनः ॥ 1.56
नमोऽग्नये-ऽप्सुमते नम इन्द्राय नमो वरुणाय नमो
वारुण्यै नमोऽद्भ्यः ॥ 1.57
यदपां क्रूरं यदमेध्यं यदशान्तं तदपगच्छतात् ॥ 1.58
अत्याशना-दतीपाना-द्यच्च उग्रात् प्रतिग्रहात् ।
तन्नो वरुणो राजा पाणिना ह्यवमर्शतु ॥ 1.59
सोऽहमपापो विरजो निर्मुक्तो मुक्तकिल्बिषः ।
नाकस्य पृष्ठमारुह्य गच्छेत् ब्रह्म-सलोकतां ॥ 1.60
यश्चाप्सु वरुणः स पुनात्वघमर्षणः ॥ 1.61

इमं मे गंगे यमुने सरस्वति शुतुद्रि स्तोम॒ँ सचता परुष्णिया ।

असिक्निया मरुद्वृधे वितस्तया–ऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुषोमया ॥ 1.62

ऋतञ्च सत्यञ्चा–भीद्धा त्तपसो ऽध्यजायत ।

ततो रात्रि–रजायत ततः समुद्रो अर्णवः ॥ 1.63

समुद्रा–दर्णवा–दधि सँवथ्सरो अजायत ।

अहोरात्राणि विदधद् विश्वस्य मिषतो वशी ॥ 1.64

सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथा पूर्व मकल्पयत् ।

दिवञ्च पृथिवीं चान्तरिक्ष मथो सुवः ॥ 1.65

यत् पृथिव्या॒ँ रजस्स्व मान्तरिक्षे विरोदसी ।

इमा॑ स्तदापो वरुणः पुनात्वघमर्षणः ।

पुनन्तु वसवः पुनातु वरुणः पुनात्वघमर्षणः ।

एष भूतस्य मध्ये भुवनस्य गोप्ता ।

एष पुण्यकृतां ँल्लोकानेष मृत्योर् हिरण्मयं ।

द्यावा पृथिव्यो र्हिरण्मय॒ँ स॑ श्रित॒ँ सुवः ।

स नः सुवः स॒ँ शिशाधि ॥ 1.66

आर्द्रं ज्वलति ज्योति-रहमस्मि । ज्योति-र्ज्वलति ब्रह्माहमस्मि ।
योऽहमस्मि ब्रह्माहमस्मि । अहमस्मि ब्रह्माहमस्मि ।
अहमेवाहं मां जुहोमि स्वाहा ॥ 1.67

अकार्य-कार्यव कीर्णी स्तेनो भ्रूणहा गुरुतल्पगः ।
वरुणो-ऽपामघमर्षण-स्तस्मात् पापात् प्रमुच्यते ॥ 1.68

रजोभूमिस्-त्वमा९ रोदयस्व प्रवदन्ति धीराः ॥ 1.69

आक्रान्थ्-समुद्रः प्रथमे विधर्म-ञ्जनयन् प्रजा भुवनस्य राजा ।
वृषा पवित्रे अधिसानो अव्ये बृहथ् सोमो वावृधे सुवान इन्दुः ॥ 1.70

4.7 दुर्गा सूक्तं

जातवेदसे सुनवाम सोम-मरातीयतो निदहाति वेदः ।
स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरिताऽत्यग्निः ॥ 2.1

तामग्निवर्णां तपसा ज्वलन्तीं वैरोचनीं कर्मफलेषु जुष्टां ।
दुर्गां देवी९ शरणमहं प्रपद्ये सुतरसि तरसे नमः ॥ 2.2

अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्थ् स्वस्ति-भिरति दुर्गाणि विश्वा ।
पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शँयोः ॥ 2.3
विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिन्धुं न नावा दुरिताऽति पर्षि ।
अग्ने अत्रिवन् मनसा गृणानोऽस्माकं बोध्यविता तनूनां ॥ 2.4
पृतनाजित७ सहमान-मुग्रमग्नि७ हुवेम परमाथ् सधस्थात् ।
स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा क्षामद्देवो अति दुरिताऽत्यग्निः ॥ 2.5
प्रत्नोषि-कमीड्यो अध्वरेषु सनाच्च होता नव्यश्च सत्सि ।
स्वाञ्चाग्ने तनुवं पिप्रयस्वा स्मभ्यञ्च सौभगमायजस्व ॥ 2.6
गोभि-र्जुष्टमयुजो निषिक्तं तवेन्द्र विष्णो-रनुसञ्चरेम ।
नाकस्य पृष्ठमभि सँवसानो वैष्णवीं ँलोक इह मादयन्तां ॥ 2.7

4.8 व्याहृति होम मन्त्राः

भू-रन्न-मग्नये पृथिव्यै स्वाहा , भुवोऽन्नं ँवायवेऽन्तरिक्षाय स्वाहा
सुवरन्न-मादित्याय दिवे स्वाहा ,
भूर्भुवस्सुव-रन्नं चन्द्रमसे दिग्भ्यः स्वाहा ,
नमो देवेभ्यः स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवस्सुव-रन्नमों ॥ 3.1

भू–रग्नये पृथिव्यै स्वाहा भुवो वायवेऽन्तरिक्षाय स्वाहा ,

सुवरादित्याय दिवे स्वाहा , भु–र्भुवस्सुव–श्चन्द्रमसे दिग्भ्यः स्वाहा ,

नमो देवेभ्यः स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवस्सुव–रग्न ओं || 4.1

भू–रग्नये च पृथिव्यै च महते च स्वाहा ,

भुवो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा ,

सुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा ,

भू–र्भुवस्सुव–श्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहा

नमो देवेभ्यः स्वधा पितृभ्यो भुर्भुवस्सुव र्महरों || 5.1

4.9 ज्ञानप्राप्त्यर्था होममन्त्राः

पाहि नो अग्न एनसे स्वाहा । पाहि नो विश्व वेदसे स्वाहा ।

यज्ञं पाहि विभावसो स्वाहा । सर्वं पाहि शतक्रतो स्वाहा || 6.1

पाहि नो अग्न एकया । पाह्युत द्वितीयया । पाह्यूर्जं तृतीयया ।

पाहि गीर्भिश्च–तसृभि र्वसो स्वाहा || 7.1

4.10 वेदाविस्मरणाय जपमन्त्राः

यश्छन्दसा-मृषभो विश्वरूप-श्छन्दोभ्य-श्छन्दा७स्या विवेश ।
सचा७ शिक्यः पुरो वाचोपनिष-दिन्द्रो ज्येष्ठ इन्द्रियाय ऋषिभ्यो
नमो देवेभ्यः स्वधा पितृभ्यो भू-र्भुवस्सुव-श्छन्द ओं ॥ 8.1

नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्त्व-निराकरणं-धारयिता भूयासं
कर्णयोः श्रुतं माच्योढ्वं ममामुष्य ओं ॥ 9.1

4.11 तपः प्रशंसा

ऋतं तपः सत्यं तपः श्रुतं तपः शान्तं तपो दम स्तपः शमस्तपो दानं
तपो यज्ञं तपो भूर्भुवस्सुवर् -ब्रह्मै-तदुपास्यै-तत्तपः ॥ 10.1

4.12 विहिताचरण प्रशंसा निषिद्धाचरण निन्दा च

यथा वृक्षस्य संपुष्पितस्य दूराद् गन्धो वात्येवं पुण्यस्य कर्मणो दूराद्
गन्धो वाति यथाऽसिधारां कर्त्तेऽवहिता-मवक्रामे यद्युवे युवे हवा
विह्वयिष्यामि कर्त्तं पतिष्यामीत्येव-ममृता-दात्मानं जुगुप्सेत् ॥ 11.1

4.13 दहर विद्या

अणो–रणीयान् महतो महीया–नात्मा गुहायां निहितोऽस्य जन्तोः ।
तमक्रतुं पश्यति वीतशोको धातुः प्रसादान्–महिमानमीशं ॥ 12.1
सप्त प्राणाः प्रभवन्ति तस्माथ् सप्तार्चिषः समिधः सप्त जिह्वाः ।
सप्त इमे लोका येषु चरन्ति प्राणा गुहाशया–न्निहिताः सप्त सप्त ॥ 12.2
अतः समुद्रा गिरयश्च सर्वेऽस्माथ् स्यन्दन्ते सिन्धवः सर्वरूपाः ।
अतश्च विश्वा ओषधयो रसाच्च येनैष भूत–स्तिष्ठत्यन्तरात्मा ॥ 12.3
ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीना–मृषि–र्विप्राणां महिषो मृगाणां ।
श्येनो गृध्राणा॒ᳪ स्वधिति–र्वनाना॒ᳪ सोमः पवित्र मत्येतिरेभन्न् ॥ 12.4
अजा मेकां ँलोहित–शुक्ल–कृष्णां बह्वीं प्रजां जनयन्ती॒ᳪ सरूपां ।
अजो ह्येको जुषमाणोऽनुशेते जहात्येनां भुक्त–भोगामजोऽन्यः ॥ 12.5
ह॒ᳪसः शुचिषद् वसु–रन्तरिक्ष–सद्धोता वेदिष–दतिथि–र्दुरोणसत् ।
नृषद्वर–सदृत–सद् व्योम–सदब्जा गोजा ऋतजा
अद्रिजा ऋतं बृहत् ॥ 12.6

घृतं मिमिक्षिरे घृतमस्य योनि– र्घृते श्रितो घृतमुवस्य धाम ।

अनुष्वधमावह मादयस्व स्वाहा कृतं वृषभ वक्षि हव्यं || 12.7

समुद्रा दूर्मि–र्मधुमा॑ उदार–दुपा॑शुना सममृतत्व मानट् ।

घृतस्य नाम गुह्यं ँयदस्ति जिह्वा देवाना–ममृतस्य नाभिः || 12.8

वयं नाम प्रब्रवामा घृतेनास्मिन् यज्ञे धारयामा नमोभिः ।

उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुः शृङ्गो ऽवमीद् गौर एतत् || 12.9

चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्ता सो अस्य ।

त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्या॑ आविवेश || 12.10

त्रिधा हितं पणिभि र्गुह्यमानं गवि–देवासो घृतमन्वविन्दन् ।

इन्द्र एक॑ सूर्य एकं जजान वेना देक॑ स्वधया निष्टतक्षुः || 12.11

यो देवानां प्रथमं पुरस्ताद् विश्वाधियो रुद्रो महर्षिः । हिरण्यगर्भं पश्यत

जायमान॑ सनो देवः शुभया स्मृत्या सँयुनक्तु || 12.12

यस्मात्परं नापर मस्ति किञ्चिद्यस्मान् नाणीयो न ज्यायोऽस्ति कश्चित् ।

वृक्ष इव स्तब्धो दिवितिष्ठ–त्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वं || 12.13

(सन्यास सूक्तम्)

न कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्व–मानशुः ।
परेण नाकं निहितं गुहायां विभ्राजदेत–द्यतयो विशन्ति ॥ 12.14
वेदान्त विज्ञान–सुनिश्चितार्थाः सन्यास योगाद्यतयः शुद्ध सत्त्वाः ।
ते ब्रह्मलोके तु परान्तकाले परामृतात् परिमुच्यन्ति सर्वे ॥ 12.15
दह्रं विपापं परमेश्म भूतं यत् पुण्डरीकं पुरमध्य सꣳस्थं ।
तत्रापि दह्रं गगनं विशोक–स्तस्मिन् यदन्तस्त–दुपासितव्यं ॥ 12.16
यो वेदादौ स्वरः प्रोक्तो वेदान्ते च प्रतिष्ठितः ।
तस्य प्रकृति–लीनस्य यः परस्स महेश्वरः ॥ 12.17

4.14 नारायण सूक्तं

सहस्रशीर्षं देवं विश्वाक्षं विश्व शं भुवं ।
विश्वं नारायणं देवमक्षरं परमं पदं॥ 13.1
विश्वतः परमान्नित्यं विश्वं नारायणꣳ हरिं ।
विश्वमेवेदं पुरुष–स्तद्विश्व–मुपजीवति ॥ 13.2

पतिं ँविश्वस्यात्मेश्वर८ं शाश्वत८ं शिवमच्युतं ।
नारायणं महाज्ञेयं ँविश्वात्मानं परायणं || 13.3
नारायण परो ज्योतिरात्मा नारयणः परः || 13.4
नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः परः ।
नारायण परो ध्याता ध्यानं नारायणः परः ।
यच्च किञ्चिज्–जगथ् सर्वं दृश्यते श्रूयतेऽपि वा ।
अन्त र्बहिश्च तथ् सर्वं ँव्याप्य नारायणः स्थितः || 13.5
अनन्त मव्ययं कवि८ं समुद्रेऽन्तं ँविश्व शंभुवं ।
पद्मकोश–प्रतीकाश८ं हृदयं चाप्यधोमुखं || 13.6
अधो निष्ट्या वितस्त्यान्ते नाभ्यामुपरि तिष्ठति ।
ज्वालमाला कुलं भाती विश्वस्यायतनं महत् || 13.7
सन्तत८ं शिलाभिस्तु लंबत्या कोशसन्निभं ।
तस्यान्ते सुषिर८ं सूक्ष्मं तस्मिन्थ् सर्वं प्रतिष्ठितं || 13.8

तस्य मध्ये महानग्नि र्विश्वार्चि र्विश्वतो मुखः ।
सोऽग्रभुग् विभजन् तिष्ठन्–नाहार–मजरः कविः ।
तिर्यगूर्ध्व मधश्शायी रश्मयस्तस्य सन्तता ॥ **13.9**

सन्तापयति स्वं देहमापादतल मस्तकः ।
तस्य मध्ये वह्नि शिखा अणीयोर्ध्वा व्यवस्थितः ॥ **13.10**

नीलतो यद मध्यस्थाद् विद्युल्लेखेव भास्वरा ।
नीवार शूकवत्तन्वी पीता भास्वत्यणूपमा ॥ **13.11**

तस्याः शिखाया मध्ये परमात्मा व्यवस्थितः ।
स ब्रह्म स शिवः स हरिः सेन्द्रः सोऽक्षरः परमः स्वराट् ॥ **13.12**

4.15 आदित्य मण्डले परब्रह्मोपासनं

आदित्यो वा एष एतन् मण्डलं तपति तत्र ता ऋचस्तदृचा मण्डलꣳ स ऋचां ँलोकोऽथय एष एतस्मिन् मण्डलेऽर्चि र्दीप्यते तानि सामानि स साम्नां ँलोकोऽथ य एष एतस्मिन् मण्डलेऽर्चिषि पुरुषस्तानि यजूꣳषि स यजुषा मण्डलꣳ स यजुषां ँलोक–स्सैषा त्रय्येव विद्या तपति य एषोऽन्त–रादित्ये हिरण्मयः पुरुषः ॥ **14.1**

4.16 आदित्यपुरुषस्य सर्वात्मकत्व प्रदर्शनं

आदित्यो वै तेज ओजो बलं ँयश–श्चक्षु– श्रोत्रमात्मा मनो मन्यु–र्मनु–र्मृत्यु–स्सत्यो मित्रो वायुराकाशः प्राणो लोकपालः कः किं कं तथ् सत्यमन्न–ममृतो जीवो विश्वः कतमः स्वयंभु ब्रह्मै तदमृत एष पुरुष एष भूताना–मधिपति–र्ब्रह्मणः सायुज्य७ं सलोकता–माप्नो–त्येतासा–मेव देवताना७ं सायुज्य७ं सार्ष्टिता७ं समान लोकता–माप्नोति य एवं ँवेदेत्युपनिषत् ॥ 15.1

4.17 शिवोपासन मन्त्राः

निधनपतये नमः । निधनपतान्तिकाय नमः ।

ऊर्ध्वाय नमः । ऊर्ध्व लिङ्गाय नमः ।

हिरण्याय नमः । हिरण्य लिङ्गाय नमः ।

सुवर्णाय नमः । सुवर्ण लिङ्गाय नमः ।

दिव्याय नमः । दिव्य लिङ्गाय नमः ।

भवाय नमः। भव लिङ्गाय नमः ।

शर्वाय नमः । शर्व लिङ्गाय नमः ।

शिवाय नमः । शिव लिङ्गाय नमः ।

ज्वलाय नमः । ज्वल लिङ्गाय नमः ।

आत्माय नमः । आत्म लिङ्गाय नमः ।

परमाय नमः । परम लिङ्गाय नमः ।

एतथ्सोमस्य सूर्यस्य सर्व लिङ्ग॑ स्थापयति पाणिमन्त्रं पवित्रं ॥ 16.1

4.18 पश्चिमवक्त्र प्रतिपादक मन्त्रः

सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमो नमः ।

भवे भवे नातिभवे भवस्व मां । भवोद् भवाय नमः ॥ 17.1

4.19 उत्तर वक्त्र प्रतिपादक मन्त्रः

वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः श्रेष्ठाय नमो रुद्राय नमः कालाय नमः

कलविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो बलाय नमो

बलप्रमथनाय नमः सर्वभूतदमनाय नमो मनोन्मनाय नमः ॥ 18.1

4.20 दक्षिण वक्त्र प्रतिपादक मन्त्रः

अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोर तरेभ्यः ।
सर्वेभ्यस्–सर्व शर्वेभ्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपेभ्यः ‖ 19.1

4.21 प्राग्वक्त्र प्रतिपादक मन्त्रः

तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि । तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ‖ 20.1

4.22 ऊर्ध्व वक्त्र प्रतिपादक मन्त्रः

ईशानः सर्वविद्याना– मीश्वरः सर्वभूतानां
ब्रह्माधिपति–र्ब्रह्मणोऽधिपति–र्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवों ‖ 21.1

4.23 नमस्कारार्थ मन्त्राः

नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यवर्णाय हिरण्यरूपाय हिरण्यपतये ऽंबिकापतय
उमापतये पशुपतये नमो नमः ‖ 22.1

ऋतꣳ सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्ण पिङ्गलं ।
ऊर्ध्वरेतं ँविरूपाक्षं ँविश्वरूपाय वै नमो नमः ‖ 23.1

सर्वो वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु ।

पुरुषो वै रुद्र–स्सन्महो नमो नमः ।

विश्वं भूतं भुवनं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च यत् ।

सर्वो ह्येष रुद्र–स्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु ॥ 24.1

कद्रुद्राय प्रचेतसे मीढुष्टमाय तव्यसे । वोचेम शन्तमꣳ हृदे ।

सर्वोह्येष रुद्र–स्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु ॥ 25.1

4.24 अग्निहोत्र हवण्याः उपयुक्तस्य वृक्ष विशेष–स्याभिधानम्

यस्य वै कङ्कत्यग्नि–होत्रहवणी भवति प्रत्येवा–स्याहुतय–

स्तिष्ठन्त्यथो प्रतिष्ठित्यै ॥ 26.1

4.25 रक्षोघ्न मन्त्र निरूपणं

कृणुष्व पाजः प्रसितिन्न पृथ्वीं याँहि राजे वामवाꣳ इभेन ।

तृष्वीमनु प्रसितिं दूणानोऽस्ताऽसि विध्य रक्ष सस्तपिष्ठैः ॥ 27.1

तव भ्रमास आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः ।

तपूꣳष्यग्ने जुह्वा पतंगान सन्दितो विसृज विष्व गुल्काः ॥ 27.2

प्रतिस्पशो विसृज तूर्णि तमो भवा पायु र्विशो अस्या अदब्धः ।
यो नो दूरे अघशꣳ सोयो अन्त्यग्ने माकिष्टे व्यथिरा दधर्षीत् ॥
27.3

उदग्ने तिष्ठ प्रत्या तनुष्वन्य मित्राꣳ ओषतात् तिग्महेते ।
यो नो अरातिꣳ समिधान चक्रे नीचातं धक्ष्यत सन्न शुष्कं ॥ 27.4
ऊर्ध्वो भव प्रतिविध्या–ध्यस्मदा विष्कृणुष्व दैव्यान्यग्ने ।
अवस्थिरा तनुहि यातु जूनां जामिमजामिं प्रमृणीहि शत्रून् ॥ 27.5 ॥

कृणुष्व पाज इति पञ्च ।

4.26 भूदेवताक मन्त्रः

अदिति–र्देवा गन्धर्वा मनुष्याः पितरो–ऽसुरा–स्तेषाꣳ सर्व भूतानां माता
मेदिनी महता मही सावित्री गायत्री जगत्युर्वी पृथ्वी बहुला विश्वा भूता
कतमा काया सा सत्ये–त्यमृतेति वसिष्ठः ॥ 28.1

4.27 सर्वा देवता आपः

आपो वा इद९ं सर्वं ँविश्वा भूतान्यापः प्राणा वा आपः पशव

आपोऽन्नमापो –ऽमृतमाप–स्सम्राडापो विराडाप–स्स्वराडाप–श्छन्दा७–

स्यापो ज्योती७ष्यापो यजू७ष्यापः सत्यमापः सर्वा देवता आपो

भूर्भुवस्सुवराप ओं || 29.1

4.28 सन्ध्यावन्दन मन्त्राः

आपः पुनन्तु पृथिवीं पृथिवी पूता पुनातु मां ।

पुनन्तु ब्रह्मणस्पति–र्ब्रह्म पूता पुनातु मां || 30.1

यदुच्छिष्ट–मभोज्यं ँयद्वा दुश्चरितं मम ।

सर्वं पुनन्तु मामापो–ऽसताञ्च प्रतिग्रह७ स्वाहा || 30.2

अग्निश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्यु कृतेभ्यः ।

पापेभ्यो रक्षन्तां । यदह्ना पापमकार्षं ।

मनसा वाचा हस्ताभ्यां । पद्भ्या–मुदरेण शिश्ना ।

अहस्तदवलुंपतु । यत्किञ्च दुरितं मयि ।

इदमह–माममृत योनौ । सत्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा || 31.1

सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्यु कृतेभ्यः ।

पापेभ्यो रक्षन्तां । यद् रात्रिया पापमकार्षं ।

मनसा वाचा हस्ताभ्यां । पद्भ्या–मुदरेण शिश्ना ।

रात्रि–स्तदवलुंपतु । यत्किञ्च दुरितं मयि । ।

इदमह–माममृत योनौ । सूर्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा || 32.1

4.29 प्रणवस्य ऋष्यादि विवरणं

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म । अग्निर्देवता ब्रह्म इत्यार्षं ।

गायत्रं छन्दं परमात्मं सरूपं । सायुज्यं ँविनियोगं || 33.1

4.30 गायत्र्यावाहन मन्त्राः

आयातु वरदा देवी अक्षरं ब्रह्म संमितं ।

गायत्रीं–छन्दसां मातेदं ब्रह्म जुषस्व मे || 34.1

यदह्नात् कुरुते पापं तदह्नात् प्रतिमुच्यते ।

यद् रात्रियात् कुरुते पापं तद् रात्रियात् प्रतिमुच्यते ।

सर्व वर्णे महादेवि सन्ध्या विद्ये सरस्वति || **34.2**

ओजोऽसि सहोऽसि बलमसि भ्राजोऽसि देवानां धाम नामासि

विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सर्वायु–रभिभूरों–गायत्री–मावाहयामि

सावित्री–मावाहयामि सरस्वती–मावाहयामि छन्दऋषी–नावाहयामि

श्रिय–मावाहयामि गायत्रिया गायत्री च्छन्दो विश्वामित्र

ऋषिः सविता देवताऽग्निर्मुखं ब्रह्मा शिरो विष्णु–र्हृदय॑ रुद्रः

शिखा पृथिवीयोनिः प्राणापान–व्यानोदान–समाना सप्राणा श्वेतवर्णा

साङ्ख्यायन–सगोत्रा गायत्री चतुर्वि॑ शत्यक्षरा त्रिपदा

षट्कुक्षिः पञ्च शीर्षोपनयने विनियोग , **(35.1)**

ओं भूः । ओं भुवः । ओ॑ सुवः । ओं महः । ओं जनः ।

ओं तपः । ओ॑ सत्यं । ओं तथ् सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ।

धियो यो नः प्रचोदयात् ।

ओमापो ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरों || **35.2**

4.31 गायत्री उपस्थान मन्त्राः

उत्तमे शिखरे जाते भूम्यां पर्वत मूर्धनि ।
ब्राह्मणेभ्यो–ऽभ्यनुज्ञाता गच्छ देवि यथासुखं ॥ 36.1
स्तुतो मया वरदा वेदमाता प्रचोदयन्ती पवने द्विजाता ।
आयुः पृथिव्यां–द्रविणं ब्रह्मवर्चसं मह्यं दत्वा प्रजातुं ब्रह्मलोकं ॥ 36.2

4.32 आदित्यदेवता मन्त्रः

घृणिः सूर्य आदित्यो न प्रभा–वात्यक्षरं । मधुक्षरन्ति तद् रसं ।
सत्यं ँवै तद् रस–मापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरों ॥ 37.1

4.33 त्रिसुपर्णमन्त्राः

ब्रह्म मेतु मां । मधु मेतु मां । ब्रह्म–मेव मधु मेतु मां ।
यास्ते सोम प्रजावथ्सो–ऽभिसो अहं । दुष्वप्नहन् दुरुष्वह ।
यास्ते सोम प्राणाꣳस्तां जुहोमि । त्रिसुपर्ण मयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् ।
ब्रह्महत्यां ँवा एते घ्नन्ति । ये ब्राह्मणा–स्त्रिसुपर्णं पठन्ति ।
ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात् पंक्तिं पुनन्ति । ओं ॥ 38.1

ब्रह्म मेधया । मधु मेधया । ब्रह्ममेव मधु मेधया ।

अद्या नो देव सवितः प्रजावथ्सावी–स्सौभगं ।

परा दुष्वप्नियꣳ सुव । विश्वानि देव सवित–र्दुरितानि परासुव ।

यद् भद्रं तन्म आसुव । **|| 39.1**

मधुवाता ऋतायते मधुक्षरन्ति सिन्धवः । माद्ध्वीर्न–स्सन्त्वोषधीः **|| 39.2**

मधुनक्त मुतोषसि मधुमत् पार्थिवꣳ रजः । मधुद्यौरस्तु नः पिता **|| 39.3**

मधुमान्नो वनस्पति–र्मधुमाꣳ अस्तु सूर्यः । माध्वी र्गावो भवन्तु नः **|| 39.4**

य इमं त्रिसुपर्ण–मयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् । **|| 39.5**

भ्रूणहत्यां ँवा एते घ्नन्ति । ये ब्राह्मणा–स्त्रिसुपर्णं पठन्ति । **|| 39.6**

ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात् पंक्तिं पुनन्ति । ओं **|| 39.7**

ब्रह्म मेधवा । मधु मेधवा । ब्रह्म मेव मधु मेधवा । **|| 40.1**

ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीना–मृषि र्विप्राणां महिषो मृगाणां ।

श्येनो गृद्ध्राणाꣳ स्वधिति–र्वनानाꣳ सोमः पवित्र–मत्येति रेभन्न् । **|| 40.2**

हऀ स–श्शुचिषद् वसुरन्तरिक्ष सद्धोता– वेदिष–दतिथि–र्दुरोणसत् ।
नृषद्वर–सदृत–सद् व्योम–सदब्जा– गोजा ऋतजा
अद्रिजा ऋतं बृहत् **|| 40.3**

ऋचेत्वा रुचेत्वा समिथ् स्रवन्ति सरितो न धेनाः ।
अन्त र्हृदा मनसा पूयमानाः । घृतस्य धारा अभिचाकशीमि ।
हिरण्ययो वेतसो मध्य आसां । **|| 40.4**

तस्मिन्थ् सुपर्णो मधुकृत् कुलायी भजन्नास्ते मधु देवताभ्यः ।
तस्या सते हरय–स्सप्ततीरे स्वधां दुहाना अमृतस्य धारां । **|| 40.5**

य इदं त्रिसुपर्ण–मयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात् ।
वीरहत्यां ँवा एते घ्नन्ति । ये ब्राह्मणा–स्त्रिसुपर्णं पठन्ति ।
ते सोमं प्राप्नुवन्ति । आसहस्रात् पंक्तिं पुनन्ति । ओं **|| 40.6**

4.34 मेधा सूक्तं

मेधादेवी जुषमाणा न आगाद् विश्वाची भद्रा सुमनस्य माना ।
त्वया जुष्टा नुदमाना दुरुक्तान् बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ।

त्वया जुष्ट ऋषि र्भवति देवि त्वया ब्रह्माऽऽगतश्री रुत त्वया ।
त्वया जुष्टश्चित्रं ँविन्दते वसु सा नो जुषस्व द्रविणो नमेधे || 41.1

मेधां म इन्द्रो ददातु मेधां देवी सरस्वती ।
मेधां मे अश्विनावुभा–वाधत्तां पुष्करस्रजा ।
अफ्सरासु च या मेधा गन्धर्वेषु च यन्मनः ।
दैवीं मेधा सरस्वती सा मां मेधा सुरभि र्जुषता॑ स्वाहा || 42.1

आमां मेधा सुरभि र्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या ।
ऊर्जस्वती पयसा पिन्वमाना सा मां मेधा सुप्रतीका जुषन्तां || 43.1

मयि मेधां मयि प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधां मयि प्रजां
मयीन्द्र इन्द्रियं दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो भ्राजो दधातु || 44.1

4.35 मृत्युनिवारण मन्त्राः

अपैतु मृत्यु–रमृतन्न आगन् वैवस्वतो नो अभयङ्कृणोतु ।
पर्णं ँवनस्पते रिवाभिन–श्शीयता॑ रयि–स्सचतान्न श्शचीपतिः || 45.1

परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थां ँयस्तेस्व इतरो देवयानात् ।
चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मानः प्रजा॑ रीरिषो मोत वीरान् || 46.1

वातं प्राणं मनसान् वारभामहे प्रजापतिं ँयो भुवनस्य गोपाः ।

सनो मृत्यो स्त्रायतां पात्व९् हसो ज्योग् जीवा जरा मशीमहि || 47.1

अमुत्र भूयादध यध्यमस्य बृहस्पते अभिशस्तेर मुञ्चः ।

प्रत्यौहता मश्विना मृत्यु मस्मा द्देवानामग्ने भिषजा शचीभिः || 48.1

हरि९् हरन्त– मनुयन्ति देवा विश्वस्येशानं वृषभं मतीनां ।

ब्रह्मसरूप मनुमेदमागा–दयनं मा विवधी र्विक्रमस्व || 49.1

शल्कैरग्नि मिन्धान उभौ लोकौ सनेमहं ।

उभयो र्लोकयार् ऋध्द्वाऽति मृत्युं तराम्यहं || 50.1

माछिदो मृत्यो मावधी–र्मामे बलं ँविवृहो मा प्रमोषीः ।

प्रजां मामे रीरिष आयुरुग्र नृचक्षसं त्वा हविषा विधेम || 51.1

मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न उक्षितं ।

मा नो वधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तनुवो रुद्र रीरिषः || 52.1

मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः।

वीरान्मा नो रुद्र भामितोवधी–र्हविष्मन्तो नमसा विधेम ते || 53.1

4.36 प्रजापति–प्रार्थना मन्त्रः

प्रजापते न त्वदेता–न्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूव ।
यत् कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणां ॥ 54.1

4.37 इन्द्रप्रार्थना मन्त्रः

स्वस्तिदा विशस्पति वृत्रहा विमृधो वशी ।
वृषेन्द्रः पुर एतुन स्वस्तिदा अभयं करः ॥ 55.1

4.38 मृत्युञ्जय मन्त्राः

त्र्यंबकं यँजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनं ।
उर्वारुकमिव बन्धनान्–मृत्यो र्मुक्षीय माऽमृतात् ॥ 56.1
ये ते सहस्रमयुतं पाशा मृत्यो मर्त्याय हन्तवे ।
तान् यज्ञस्य मायया सर्वानव यजामहे ॥ 57.1
मृत्यवे स्वाहा मृत्यवे स्वाहा ॥ 58.1

4.39 पापनिवारका मन्त्राः

देवकृतस्यैनसो–ऽवयजनमसि स्वाहा ।

मनुष्यकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा ।

पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा ।

आत्मकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा ।

अन्यकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा ।

अस्मत्कृतस्यैनसो ऽवयजनमसि स्वाहा ।

यद्दिवा च नक्तं चैनश्चकृम तस्या वयजनमसि स्वाहा ।

यथ् स्वपन्तश्च जाग्रत–श्चैनश्च–कृम तस्या वयजनमसि स्वाहा ।

यथ् सुषुप्तश्च जाग्रत–श्चैनश्च–कृम तस्या वयजनमसि स्वाहा ।

यद् विद्वा७ं सश्चा विद्वा७ं सश्चैनश्च–कृम तस्या वयजनमसि स्वाहा ।

एनस एनसो वयजनमसि स्वाहा || 59.1

4.40 वसु–प्रार्थना मन्त्रः

यद्वो देवाश्चकृम जिह्वया गुरुमनसो वा प्रयुती देव हेडनं ।
अरावा यो नो अभिदुच्छुनायते तस्मिन् तदेनो वसवो
निधेतन स्वाहा ॥ 60.1

4.41 कामोऽकार्षीत् – मन्युरकार्षीत् मन्त्रः

कामोऽकार्षीन्नमो नमः । कामोऽकार्षीत् कामः करोति नाहं करोमि
कामः कर्त्ता नाहं कर्त्ता कामः कारयिता नाहं कारयिता एष ते
काम कामाय स्वाहा ॥ 61.1
मन्युरकार्षीन्नमो नमः । मन्युरकार्षीन् मन्युः करोति नाहं करोमि
मन्युः कर्त्ता नाहं कर्त्ता मन्युः कारयिता नाहं कारयिता एष ते
मन्यो मन्यवे स्वाहा ॥ 62.1

4.42 विरजा होम मन्त्राः

तिलाञ्जुहोमि सरसाᳪ सपिष्टान् गन्धार मम चित्ते रमन्तु स्वाहा ॥ 63.1
गावो हिरण्यं धनमन्नपानᳪ सर्वेषाᳪ श्रियै स्वाहा ॥ 63.2

श्रियञ्च लक्ष्मिञ्च पुष्टिञ्च कीर्त्तिं चा नृण्यतां ।

ब्रह्मण्यं बहु–पुत्रतां । श्रद्धामेधे प्रजाः सन्ददातु स्वाहा ॥ **63.3**

तिलाः कृष्णा–स्तिलाः श्वेता–स्तिलाः सौम्या वशानुगाः ।

तिलाः पुनन्तु मे पापं ँयत्किञ्चिद् दुरितं मयि स्वाहा ॥ **64.1**

चोरस्यान्नं नवश्राद्धं ब्रह्महा गुरुतल्पगः ।

गोस्तेयꣳ सुरापानं भ्रूणहत्या तिला शान्तिꣳ शमयन्तु स्वाहा ॥ **64.2**

श्रीश्च लक्ष्मीश्च पुष्टीश्च कीर्त्तिं चा नृण्यतां ।

ब्रह्मण्यं बहु पुत्रतां । श्रद्धामेधे प्रज्ञातु जातवेदः संददातु स्वाहा ॥ **64.3**

प्राणापान–व्यानोदान–समाना मे शुध्यन्तां

ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा ॥ **65.1**

वाङ् मनश्चक्षुः–श्रोत्र–जिह्वा–घ्राण–रेतो–बुद्ध्याकूतिः सङ्कल्पा मे

शुध्यन्तां ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा ॥ **65.2**

त्वक्–चर्म–माꣳस–रुधिर–मेदो–मज्जा–स्नायवो–ऽस्थीनि मे शुध्यन्तां

ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयासꣳ स्वाहा ॥ **65.3**

शिरः पाणि पाद पार्श्व पृष्ठो–रूदर–जङ्घ–शिश्नोपस्थ पायवो मे शुध्यन्तां

ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयास॒ स्वाहा ॥ **65.4**

उत्तिष्ठ पुरुष हरित–पिङ्गल लोहिताक्षि देहि देहि ददापयिता मे शुध्यन्तां

ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयास॒ स्वाहा ॥ **65.5**

पृथिव्याप स्तेजो वायु–राकाशा मे शुध्यन्तां

ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयास॒ स्वाहा ॥ **66.1**

शब्द–स्पर्श–रूपरस–गन्धा मे शुध्यन्तां

ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयास॒ स्वाहा ॥ **66.2**

मनो–वाक्–काय–कर्माणि मे शुध्यन्तां

ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयास॒ स्वाहा ॥ **66.3**

अव्यक्त–भावै–रहङ्कारै ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयास॒ स्वाहा ॥ **66.4**

आत्मा मे शुध्यन्तां ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयास॒ स्वाहा ॥ **66.5**

अन्तरात्मा मे शुध्यन्तां ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयास॒ स्वाहा ॥ **66.6**

परमात्मा मे शुध्यन्तां ज्योति रहं विँरजा विपाप्मा
भूयास७ स्वाहा ॥ 66.7

क्षुधे स्वाहा । क्षुत्पिपासाय स्वाहा । विविव्यै स्वाहा ।
ऋग्विधानाय स्वाहा । कषोत्काय स्वाहा ॥ 66.8

क्षुत्पिपासामलं ज्येष्ठामलक्ष्मी नाशयाम्यहं ।
अभूति-मसमृद्धिञ्च सर्वां निर्णुद मे पाप्मान७ स्वाहा ॥ 66.9

अन्नमय-प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय-मानन्दमय-मात्मा मे शुध्यन्तां
ज्योति रहं ँविरजा विपाप्मा भूयास७ स्वाहा ॥ 66.10

4.43 वैश्वदेव मन्त्राः

अग्नये स्वाहा । विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा । ध्रुवाय भूमाय स्वाहा ।
ध्रुवक्षितये स्वाहा । अच्युतक्षितये स्वाहा । अग्नये स्विष्टकृते स्वाहा ।
धर्माय स्वाहा । अधर्माय स्वाहा । अद्भ्यः स्वाहा ।
ओषधिवनस्पतिभ्यः स्वाहा । रक्षो देवजनेभ्यः स्वाहा ।
गृह्याभ्यः स्वाहा । अवसानेभ्यः स्वाहा । अवसानपतिभ्यः स्वाहा ।

सर्व भूतेभ्यः स्वाहा । कामाय स्वाहा । अन्तरिक्षाय स्वाहा ।

यदेजति जगति यच्च चेष्टति नाम्नो भागोऽयं नाम्ने स्वाहा ।

पृथिव्यै स्वाहा । अन्तरिक्षाय स्वाहा । दिवे स्वाहा ।

सूर्याय स्वाहा । चन्द्रमसे स्वाहा । नक्षत्रेभ्यः स्वाहा ।

इन्द्राय स्वाहा । बृहस्पतये स्वाहा । प्रजापतये स्वाहा ।

ब्रह्मणे स्वाहा । स्वधा पितृभ्यः स्वाहा । नमो रुद्राय पशुपतये स्वाहा ।

देवेभ्यः स्वाहा । पितृभ्यः स्वधाऽस्तु । भूतेभ्यो नमः ।

मनुष्येभ्यो हन्ता । प्रजापतये स्वाहा । परमेष्ठिने स्वाहा **|| 67.1**

यथा कूपः शतधारः सहस्रधारो अक्षितः ।

एवा मे अस्तु धान्य७ँ सहस्रधार–मक्षितं । धनधान्यै स्वाहा **|| 67.2**

ये भूताः प्रचरन्ति दिवानक्तं बलि–मिच्छन्तो वितुदस्य प्रेष्याः ।

तेभ्यो बलिं पुष्टि कामो हरामि मयि पुष्टिं पुष्टिपति र्दधातु स्वाहा **|| 67.3**

ओं तद् ब्रह्म । ओं तद् वायुः । ओं तदात्मा । ओं तथ् सत्यं ।

ओं तथ् सर्वं । ओं तत् पुरो र्नमः || 68.1

अन्तश्चरति भूतेषु गुहायां विश्व मूर्त्तिषु । त्वं यँज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्व–

मिद्रस्त्व७ं रुद्रस्त्वं–विष्णुस्त्वं ब्रह्मत्वं प्रजापतिः ।

त्वं तदाप आपो ज्योती रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवस्सुवरों || 68.2

4.44 प्राणाहुति मन्त्राः

श्रद्धायां प्राणे निविष्टोऽमृतं जुहोमि । श्रद्धायामपाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि ।

श्रद्धायां व्याने निविष्टोऽमृतं जुहोमि । श्रद्धायामुदाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि ।

श्रद्धाया७ं समाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि ।

ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय || 69.1

अमृतोपस्तरणमसि || 69.2

श्रद्धायां प्राणे निविष्टोऽमृतं जुहोमि । शिवो मा विशाप्रदाहाय ।

प्राणाय स्वाहा । श्रद्धायामपाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि ।

शिवो मा विशाप्रदाहाय । अपानाय स्वाहा ।

श्रद्धायां व्याने निविष्टोऽमृतं जुहोमि । शिवो मा विशाप्रदाहाय ।

व्यानाय स्वाहा । श्रद्धाया-मुदाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि ।

शिवो मा विशाप्रदाहाय । उदानाय स्वाहा ।

श्रद्धाया७ँ समाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि । शिवो मा विशाप्रदाहाय ।

समानाय स्वाहा । ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय || 69.3

अमृतापिधानमसि || 69.4

4.45 भुक्तान्नाभिमन्त्रण मन्त्राः

श्रद्धायां प्राणे निविश्याऽमृत७ँ हुतं । प्राण मन्नेनाप्यायस्व ।

श्रद्धायामपाने निविश्याऽमृत७ँ हुतं । अपान मन्नेनाप्यायस्व ।

श्रद्धायां ँव्याने निविश्याऽमृत७ँ हुतं । व्यान मन्नेनाप्यायस्व ।

श्रद्धाया मुदाने निविश्याऽमृत७ँ हुतं । उदान मन्नेनाप्यायस्व ।

श्रद्धाया७ँ समाने निविश्याऽमृत७ँ हुतं । समान मन्नेनाप्यायस्व || 70.1

4.46 भोजनान्ते आत्मानुसन्धान मन्त्राः

अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठञ्च समाश्रितः ।
ईशः सर्वस्य जगतः प्रभुः प्रीणाति विश्वभुक् ॥ 71.1

4.47 अवयवस्वस्थता प्रार्थना मन्त्रः

वाङ्म आसन् । नसोः प्राणः । अक्ष्योः–श्चक्षुः । कर्णयोः श्रोत्रं ।
बाहुवो र्बलं । ऊरुवो रोजः । अरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूः ।
तनुवा मे सह नमस्ते अस्तु मा मा हिꣳसीः ॥ 72.1

4.48 इन्द्र सप्तर्षि संवाद मन्त्रः

वयः सुपर्णा उपसेदु–रिन्द्रं प्रिय मेधा ऋषयो नाधमानाः ।
अपध्वान्त मूर्णुहि पूर्धि चक्षु–र्मुमुग्ध्यस्मान् निधयेव बद्धान् ॥ 73.1

4.49 हृदयालंभन मन्त्रः

प्राणानां ग्रन्थिरसि रुद्रो मा विशान्तकः । तेनान्नेना–प्यायस्व ॥ 74.1

4.50 देवता प्राणनिरूपण मन्त्रः

नमो रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे पाहि ॥ 75.1

4.51 अग्नि स्तुति मन्त्रः

त्वमग्ने द्युभि–स्त्वमाशु–शुक्षणि–स्त्वमद्भ्य–स्त्वमश्मनस्परि ।
त्वं ँवनेभ्य–स्त्वमोषधीभ्य–स्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः ॥ 76.1

4.52 अभीष्ट याचना मन्त्रः

शिवेन मे सन्तिष्ठस्व स्योनेन मे सन्तिष्ठस्व सुभूतेन मे सन्तिष्ठस्व
ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व यज्ञस्यर्धि मनु सन्तिष्ठ स्वोप ते यज्ञ
नम उप ते नम उप ते नमः ॥ 77.1

4.53 पर तत्त्व निरूपणं

सत्यं परं पर॰ सत्य॰ सत्येन न सुवर्गा–ल्लोकाच्च्यवन्ते
कदाचन सता॰ हि सत्यं तस्मात् सत्ये रमन्ते , (78.1)

तप इति तपो नानशनात् परं ँयध्दि परं तपस्त–द्दुर्धर्षं तद्दुराधर्षं
तस्मा–त्तपसि रमन्ते , (78.2)

दम इति नियतं ब्रह्मचारिण–स्तस्माद्दमे रमन्ते, (78.3)

शम इत्यरण्ये मुनय–स्तस्माच्छमे रमन्ते, (78.4)

दानमिति सर्वाणि भूतानि प्रश८्सन्ति दानान्नाति दुश्चरं
तस्मा–द्दाने रमन्ते , (78.5)

धर्म इति धर्मेण सर्वमिदं परिगृहीतं धर्मान्नाति–दुष्करं
तस्माद् –धर्मे रमन्ते , (78.6)

प्रजन इति भूया८्स–स्तस्माद् भूयिष्ठाः प्रजायन्ते तस्माद् भूयिष्ठाः
प्रजनने रमन्ते ,(78.7)

ऽग्नय इत्याह तस्मा–दग्नय आधातव्या अग्निहोत्र–मित्याह
तस्मा–दग्निहोत्रे रमन्ते, (78.8)

यज्ञ इति यज्ञो हि देवास् तस्माद् यज्ञे रमन्ते , (78.9)

मान समिति विद्वा८्स–स्तस्माद् विद्वा८्स एव मानसे रमन्ते , (78.10)

न्यास इति ब्रह्मा ब्रह्मा हि परः परो हि ब्रह्मा तानि वा एतान्य वराणि

परा॑ᳲसि न्यास एवात्यरेच यद्य एवं ँवेदेत्युपनिषत् || 78.11

4.54 ज्ञान साधन निरूपणं

प्राजापत्यो हारुणिः सुपर्णेयः प्रजापतिं पितर–मुपससार किं भगवन्तः

परमं ँवदन्तीति तस्मै प्रोवाच , **(79.1)**

सत्येन वायुरावाति सत्ये–नादित्यो रोचते दिवि सत्यं ँवाचः प्रतिष्ठा सत्ये

सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मात् सत्यं परमं ँवदन्ति , **(79.2)**

तपसा देवा देवता–मग्र आयन् तपसर्षयः सुवरन्व–विन्दन् तपसा

सपत्नान् प्रणुदा–माराती स्तपसि सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मात् तपः

परमं ँवदन्ति , **(79.3)**

दमेन दान्ताः किल्बिष–मवधून्वन्ति दमेन ब्रह्मचारिणः सुवरगच्छन् दमो

भूतानां दुराधर्षं दमे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्दमः परमं ँवदन्ति , **(79.4)**

शमेन शान्ताः शिव–माचरन्ति शमेन नाकं मुनयो–ऽन्वविन्दन् छमो
भूतानां दुराधर्षं छमे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माच्छमः परमं वँदन्ति , **(79.5)**

दानं यँज्ञानां वरूथं दक्षिणा लोके दातार७् सर्व भूतान्युप जीवन्ति
दानेनाराती–रपानुदन्त दानेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति दाने सर्वं प्रतिष्ठितं
तस्माद्दानं परमं वँदन्ति, **(79.6)**

धर्मो विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा लोके धर्मिष्ठं प्रजा उपसर्पन्ति धर्मेण
पापमप–नुदति धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद् धर्मं परमं वँदन्ति , **(79.7)**

प्रजननं वैँ प्रतिष्ठा लोके साधु प्रजाया स्तन्तुं–तन्वानः पितृणा मनृणो
भवति तदेव तस्या अनृणं तस्मात् प्रजननं परमं वँदन्त्य , **(79.8)**

ग्नयो वै त्रयी विद्या देवयानः पन्था गार्हपत्य ऋक्–पृथिवी रथन्तर–
मन्वाहा र्यपचनं यँजुरन्तरिक्षं वामदेव्य माहवनीयः सामसुवर्गो लोको
बृहत्–तस्मा–दग्नीन् परमं वदन्त्य , **(79.9)**

ग्निहोत्र७् सायं प्रात–र्गृहाणां–निष्कृतिः स्विष्ट७् सुहुतं यँज्ञक्रतूनां
प्रायण७् सुवर्गस्य लोकस्य ज्योति–स्तस्मा–
दग्निहोत्रं परमं वँदन्ति , **(79.10)**

यज्ञ इति यज्ञेन हि देवा दिवं गता यज्ञेना–सुरा–नपानुदन्त यज्ञेन द्विषन्तो
मित्रा भवन्ति यज्ञे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्यज्ञं परमं वँदन्ति , **(79.11)**

मानसं वैँ प्राजापत्यं पवित्रं मानसेन मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयः
प्रजा असृजन्त मानसे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मान्
मानसं परमं वँदन्ति, **(79.12)**

न्यास इत्याहु र्मनीषिणो ब्रह्माणं ब्रह्मा विश्वः कतमः
स्वयंभुः प्रजापतिः सँवथ्सर इति , **(79.13)**

सँवथ्सरो ऽसावादित्यो य एष आदित्ये पुरुषः स
परमेष्ठी ब्रह्मात्मा , **(79.14)**

याभिरादित्य–स्तपति रश्मिभिस्ताभिः पर्जन्यो वर्षति पर्जन्ये–नौषधि–
वनस्पतयः प्रजायन्त ओषधि–वनस्पतिभि–रन्नं भवत्यन्नेन प्राणाः प्राणै
र्बलं बलेन तप–स्तपसा श्रद्धा श्रद्धया मेधा मेधया मनीषा मनीषया मनो
मनसा शान्तिः शान्त्या चित्तं चित्तेन स्मृति स्मृत्या स्मार स्मारेण
विज्ञानं विज्ञाने–नात्मानं वेदयति तस्मादन्नं ददन्थ् सर्वाण्ये तानि
ददा–त्यन्नात् प्राणा भवन्ति भूतानां प्राणै र्मनो मनसश्च विज्ञानं विज्ञाना–
दानन्दो ब्रह्म योनिः, **(79.15)**

स वा एष पुरुषः पञ्चधा पञ्चात्मा येन सर्वमिदं प्रोतं पृथिवी चान्तरिक्षं
च द्यौश्च दिशश्चावान्तर दिशाश्च स वै सर्वमिदं जगथ्स सभूत स भव्यं
जिज्ञास क्लृप्त ऋतजा रयिष्ठा श्रद्धा सत्यो
महस्वान् तपसो परिष्टाद्, **(79.16)**

ज्ञात्वा तमेवं मनसा हृदा च भूयो न मृत्यु–मुपयाहि विद्वान् **(79.17)**

तस्मा–न्न्यास–मेषां तपसा–मतिरिक्तमाहुर्, **(79.18)**

वसुरण्वो विभूरसि प्राणे त्वमसि सन्धाता ब्रह्मन् त्वमसि विश्वधृत्ते–
जोदास् त्वमस्यग्नि–रसि वर्चोदा–स्त्वमसि सूर्यस्य द्युम्नोदा स्त्वमसि
चन्द्रमस उपयाम गृहीतोऽसि ब्रह्मणे त्वा महस , **(79.19)**

ओमित्यात्मानं ँयुञ्जीतैतद्वै महोपनिषदं देवानां गुह्यं ँय एवं ँवेद ब्रह्मणो
महिमान–माप्नोति तस्माद् ब्रह्मणो महिमान–मित्युपनिषत् **|| 79.20**

4.55 ज्ञानयज्ञः

तस्यैवं ँविदुषो यज्ञस्यात्मा यजमान–श्रध्दापत्नी शरीर–मिध्ममुरो वेदि–
र्लोमानि बर्हि –र्वेद–श्शिखा हृदयं ँयूपः काम आज्यं मन्युः पशु–
स्तपोऽग्नि–र्दम–श्शमयिता दक्षिणा–वाग्धोता प्राण उद्गाता

चक्षुरध्वर्यु–र्मनो ब्रह्मा श्रोत्रमग्नी–ध्यावध्द्रियते सा दीक्षा यदश्नाति
तध्दवि–र्यत्पिबति तदस्य सोमपानं ँयद्रमते तदुपसदो यथ् संचर–
त्युपविश–त्युत्तिष्ठते च सप्रवर्ग्यो यन्मुखं तदाहवनीयो या व्याहृति–
राहुति–र्यदस्य ,

विज्ञानं तज्जुहोति यथ्सायं प्रातरत्ति तथ्समिधं ँयत्प्रात र्मध्यन्दिन७ं
सायं च तानि सवनानि ये अहोरात्रे ते दर्श पूर्णमासौ येर्द्ध मासाश्च
मासाश्च ते चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पशुबन्धा ये सँवथ्सराश्च
परिवथ्सराश्च तेऽह-र्गणा-स्सर्व वेदसं ँवा

एतथ् सत्रं ँयन्मरणं तदवभृथ एतद्वै जरामर्य-मग्निहोत्र७ं सत्रं ँय एवं
ँविद्वा-नुदगयने प्रमीयते देवानामेव महिमानं गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यं

गच्छत्यथ यो दक्षिणे प्रमीयते पितृणा-मेव महिमानं गत्वा चन्द्रमस
स्सायुज्य७ं सलोकता-माप्नोत्येतौ वै सूर्या चन्द्रमसौ-र्महिमानौ ब्राह्मणो
विद्वा-नभिजयति तस्माद् ब्रह्मणो महिमान माप्नोति तस्माद् ब्रह्मणो
महिमान-मित्युपनिषत् ‖ **80.1**

सह ना ववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै ।
तेजस्विना वधीतमस्तु मा विद्विषावहै ।

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

इति महानारायणोपनिषत् समाप्ता ॥

5 अरुणप्रश्नः–तैत्तिरीयारण्यकं (1-1-1)

ॐ । भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभि र्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यँदायुः ।

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्ताक्ष्र्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पति–र्दधातु ॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभि र्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यँदायुः ।

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्ताक्ष्र्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पति–र्दधातु ।

आपमापामपः सर्वाः । अस्मा–दस्मा–दितोऽमुतः ॥ 1

अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च । सह सञ्च–स्करर्द्धिया । वाय्वश्चा रश्मिपतयः ।
मरीच्यात्मानो अदृहः । देवीर्भुवन सूवरीः । पुत्रवत्वाय मे सुत ।
महानाम्नी–र्महामानाः । महसो महसस्स्वः । देवीः पर्जन्य सूवरीः ।
पुत्रवत्वाय मे सुत ॥ 2

अपाश्न्युष्णि–मपा रक्षः । अपाश्न्युष्णि–मपा रघं । अपाघ्रामप चावर्त्तिं ।
अप देवीरितो हित । वज्रं देवीरजीताॅश्च । भुवनं देवसूवरीः ।
आदित्यानदितिं देवीं । योनिनोर्ध्व–मुदीषत । शिवान श्शन्तमा भवन्तु ।
दिव्या आप ओषधयः । सुमृडीका सरस्वति । मा ते व्योम सन्दृशि ॥ 3

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 1 ॥

स्मृतिः प्रत्यक्ष–मैतिह्यं । अनुमान–श्चतुष्टयं । एतैरादित्य मण्डलं ।
सर्वैरेव विधास्यते । सूर्यो मरीचि मादत्ते । सर्वस्माद् भुवनादधि ।

तस्याः पाक विशेषेण । स्मृतं काल विशेषणं । नदीव प्रभवात् काचित् ।
अक्षय्याथ् स्यन्दते यथा **|| 4**

तान्नद्योऽभि समायन्ति । सोरुस्सती न निवर्तते । एवन्नाना समुत्थानाः ।
काला स्संवँथ्सर७ श्रिताः । अणुशश्च महशश्च । सर्वे समवयन्त्रि तं ।
स तैस्सर्वै–स्समाविष्टः । ऊरुस्सन्न निवर्त्तते । अधिसंवँथ्सरं विँद्यात् ।
तदेव लक्षणे **|| 5**

अणुभिश्च महद्भिश्च । समारूढः प्रदृश्यते । संवँथ्सरः प्रत्यक्षेण ।
नाधिसत्वः प्रदृश्यते । पटरो विक्लिधः पिङ्गः । एतद् वरुण लक्षणं ।
यत्रै त–दुपदृश्यते । सहस्रं तत्र नीयते ।
एक७् हि शिरो नाना मुखे । कृथ्स्नं तदृतु लक्षणं **|| 6**

उभयत–स्सप्तेन्द्रियाणि । जल्पितं त्वेव दिह्यते । शुक्लकृष्णे संवथ्सरस्य ।
दक्षिण वामयोः पार्श्वयोः । तस्यैषा भवति । शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यत् ।
विषुरूपे अहनी द्यौरिवासि । विश्वा हि माया अवसि स्वधावः ।

भद्रा ते पूषन्निह रातिरस्त्विति । नात्र भुवनं । न पूषा । न पशवः ।

नादित्य–स्संवँथ्सर एव प्रत्यक्षेण प्रियतमं विँद्यात् ।

एतद्वै संवँथ्सरस्य प्रियतम९् रूपं । योऽस्य महानर्थ उत्पथ्स्यमानो भवति ।

इदं पुण्यं कुरुष्वेति । तमाहरणं दद्यात् ॥ 7

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 2 ॥

साकञ्जाना९् सप्तथमाहु–रेकजं । षडुद्यमा ऋषयो देवजा इति ।

तेषामिष्टानि विहितानि धामशः । स्थात्रे रेजन्ते विकृतानि रूपशः ।

कोनु मर्या अमिथितः । सखा सखायमब्रवीत् । जहाको अस्मदीषते ।

यस्तित्याज सखिविद९् सखायं । न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति ।

यदी९् शृणोत्यलक९् शृणोति ॥ 8

न हि प्रवेद सुकृतस्य पन्थामिति । ऋतु र्ऋतुना नुद्यमानः ।

विननादाभिधावः । षष्टिश्च त्रि९्शका वल्गाः । शुक्लकृष्णौ च षाष्टिकौ ।

सारागवस्त्रै–र्जरदक्षः । वसन्तो वसुभिस्सह । संवँथ्सरस्य सवितुः ।
प्रैषकृत् प्रथमः स्मृतः । अमूनादय–तेत्यन्यान् ‖ 9

अमूᳲश्च परिरक्षतः । एता वाचः प्रयुज्यन्ते । यत्रै तदुपदृश्यते ।
एतदेव विजानीयात् । प्रमाणं कालपर्यये । विशेषणं तु वक्ष्यामः ।
ऋतूनां तन्निबोधत । शुक्लवासा रुद्रगणः । ग्रीष्मेणावर्तते सह ।
निजहन् पृथिवीᳲ सर्वां ‖ 10

ज्योतिषा ऽप्रतिख्येन सः । विश्वरूपाणि वासाᳲसि ।
आदित्यानां निबोधत । संवँथ्सरीणं कर्मफलं । वर्षाभि र्ददताᳲ सह ।
अदुःखो दुःख चक्षुरिव । तद्माऽऽपीत इव दृश्यते । शीतेना व्यथयन्निव ।
रुरुदक्ष इव दृश्यते । ह्लादयते ज्वलतश्चैव । शाम्यतश्चास्य चक्षुषी ।
यावै प्रजा भ्रᳲश्यन्ते । संवँथ्सरात्ता भ्रᳲश्यन्ते । याः प्रतितिष्ठन्ति ।
संवँथ्सरे ताः प्रतितिष्ठन्ति । वर्षाभ्य इत्यर्थः ‖ 11

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 3 ॥

अक्षिदुःखोत्थितस्यैव । विप्रसन्ने कनीनिके । आङ्क्ते चाद्गणं नास्ति ।
ऋभूणां तन्निबोधत । कनकाभानि वासाऽसि । अहतानि निबोधत ।
अन्नमश्नीत मृज्मीत । अहं वोँ जीवनप्रदः । एता वाचः प्रयुज्यन्ते ।
शरद्यत्रोप दृश्यते ॥ 12

अभिधून्वन्तो–ऽभिघ्नन्त इव । वातवन्तो मरुद्गणाः ।
अमुतो जेतुमिषु मुखमिव । सन्नद्धा–स्सह ददृशे ह ।
अपध्वस्तै–र्वस्तिवर्णैरिव । विशिखासः कपर्दिनः ।
अक्रुद्धस्य योत्स्यमानस्य । क्रुद्धस्येव लोहिनी ।
हेमतश्चक्षुषी विद्यात् । अक्ष्णयोः क्षिपणोरिव ॥ 13

दुर्भिक्षं देवलोकेषु । मनूनामुदकं गृहे । एता वाचः प्रवदन्तीः ।
वैद्युतो यान्ति शैशिरीः । ता अग्निः पवमाना अन्वैक्षत ।

इह जीविकाम–परिपश्यन् । तस्यैषा भवति । इहे हवस्स्वतपसः ।
मरुत स्स्सूर्यत्वचः । शर्म सप्रथा आवृणे ॥ 14

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 4 ॥

अति ताम्राणि वासा७ँसि । अष्टिवज्रि शतघ्नि च । विश्वे देवा विप्रहरन्ति ।
अग्निजिव्हा असश्चत । नैव देवो न मर्त्यः । न राजा वरुणो विभुः ।
नाग्नि र्नेन्द्रो न पवमानः । मातृक्कच्च न विद्यते । दिव्यस्यैका धनुरार्त्निः ।
पृथिव्यामपरा श्रिता ॥ 15

तस्येन्द्रो वम्रिरूपेण । धनुर्ज्या–मच्छिनथ्स्वयं । तदिन्द्रधनुरित्यज्यं ।
अभ्रवर्णेषु चक्षते । एतदेव शम्योँ–र्बार्हस्पत्यस्य । एतद्रुद्रस्य धनुः ।
रुद्रस्य त्वेव धनुरार्त्निः । शिर उत्पिपेष । स प्रवर्ग्योऽभवत् ।
तस्माद्य–स्सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते । रुद्रस्य स शिरः प्रतिदधाति ।
नैन७ँ रुद्र आरुको भवति । य एवं वेँद ॥ 16

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय || 5 ||

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्चात् । शिशिरः प्रदृश्यते । नैव रूपं न वासा॑ꣳसि ।
न चक्षुः प्रतिदृश्यते । अन्योन्यं तु न हि॑ꣳस्रातः । सत स्तद् देवलक्षणं ।
लोहितोऽक्ष्णि शारशीर्ष्णिः । सूर्यस्योदयनं प्रति । त्वं करोषिन्यन्जलिकां ।
त्वं करोषि निजानुकां || 17

निजानुकामे–न्यन्जलिका । अमी वाचमुपा–सतामिति ।
तस्मै सर्व ऋतवो नमन्ते । मर्यादा करत्वात् प्रपुरोधां । ब्राह्मण आप्नोति ।
य एवं वेँद । स खलु संवँथ्सर एतै स्सेनानीभि स्सह ।
इन्द्राय सर्वान्–कामानभिवहति । स द्रप्सः । तस्यैषा भवति || 18

अवद्रप्सो अ॑ꣳ शुमतीमतिष्ठत् । इयानः कृष्णो दशभिः सहस्रैः ।
आवर्त–मिन्द्रः शच्या धमन्तं । उपस्नुहि तं नृमणा–मथद्रामिति ।
एतयै वेन्द्रः सला वृक्या सह । असुरान् परिवृश्चति ।

पृथिव्य॒॒ँ॒ शुमती । ताम॒न्व–वस्थितः संवँथ्स॒रो दि॒वञ्च ।

नैवं विँदुषा–ऽऽचार्यान् तेवा॒सिनौ । अन्योन्यस्मै दु॒ह्या॒तां । यो दु॒ह्यति ।

भ्रश्यते स्वर्गाल् लो॒कात् । इत्यृतु मण्डला॒नि ।

सूर्य मण्डला न्याख्या॒यिकाः । अत ऊर्ध्व॒ँसनिर्व॒चनाः ॥ 19

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 6 ॥

आरोगो भ्राजः पटरः प॒तङ्गः । स्वर्णरो ज्योतिषीमान् विभा॒सः ।

ते अस्मै सर्वे दिवमातप॒न्ति । ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इ॒ति ।

कश्य॒पोऽष्टमः । स महामेरुं न जहा॒ति । तस्यै॒षा भवति ।

य॒त्ते शिल्पं कश्यप रो॒चनावत् । इ॒न्द्रि॒यावत् पुष्क॒लं चि॒त्रभानु ।

यस्मि॒न्थ्सूर्या॒ अर्पिता स्स॒प्तसा॒कं ॥ 20

तस्मिन् राजान–मधिविश्रयेममिति । ते अस्मै सर्वे कश्यपा–ज्ज्योति–
र्लभन्ते । तान्थ्सोमः कश्यपादधि निर्द्धमति । भ्रस्ता कर्म कृदिवैवं ।
प्राणो जीवानीन्द्रिय जीवानि । सप्त शीर्षण्याः प्राणाः । सूर्या इत्याचार्याः ।
अपश्यमह मेतान्थ् सप्त सूर्यानिति । पञ्चकर्णो वाथ्स्यायनः ।
सप्तकर्णश्च प्लाक्षिः **॥ 21**

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति । उभौ वेदयिते ।
न हि शेकुमिव महामेरुं गन्तुं । अपश्यमहमेतथ् सूर्यमण्डलं परिवर्तमानं ।
गार्ग्यः प्राणत्रातः । गच्छन्त महामेरुं । एकञ्चाजहतं ।
भ्राजपटर पतङ्गा निहने । तिष्ठन्नातपन्ति । तस्मादिह तप्त्रि तपाः **॥ 22**

अमुत्रेतरे । तस्मादिहा तप्त्रि तपाः । तेषामेषा भवति ।
सप्त सूर्या दिव–मनु प्रविष्टाः । तानन्वेति पथिभि र्दक्षिणावान् ।
ते अस्मै सर्वे घृतमातपन्ति । ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति ।
सप्तर्त्विर्जः सूर्या इत्याचार्याः । तेषा मेषा भवति ।
सप्तदिशो नाना सूर्याः **॥ 23**

सप्त होतार ऋत्विजः । देवा आदित्या ये सप्त ।

तेभिः सोमाभी रक्षण इति । तदप्याम्नायः । दिग्भ्राज ऋतून् करोति ।

एतयैवावृता सहस्रसूर्यताया इति वैशम्पायनः । तस्यैषा भवति ।

यद्द्याव इन्द्र ते शत॑ं शतं भूमीः । उतस्युः ।

नत्वा वज्रिन्थ् सहस्र॑ं सूर्याः ॥ 24

अनुनजातमष्ट रोदसी इति । नाना लिङ्गत्वा–दृतूनां नाना सूर्यत्वं ।

अष्टौ तु व्यवसिता इति । सूर्य मण्डला–न्यष्टात ऊर्ध्वं । तेषा मेषा भवति ।

चित्रं देवाना–मुदगादनीकं । चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।

आऽप्रा द्यावा पृथिवी अन्तरिक्षं । सूर्य आत्मा जगतस्–तस्तुषश्चेति ॥ 25

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 7 ॥

क्वेदमभ्रं निविशते । क्वाय॑ं सम्वँथ्सरो मिथः ।

क्वाहः क्वेयन् देवरात्री । क्व मासा ऋतवः श्रिताः । अर्द्धमासा मुहूर्ताः ।

निमेषा–स्तुटिभिस्सह । क्वेमा आपो निविशन्ते । यदीतो यान्ति संप्रति ।
काला अप्सु निविशन्ते । आप स्सूर्ये समाहिताः ॥ 26

अभ्राण्यपः प्रपद्यन्ते । विद्यथ्सूर्ये समाहिता । अनवर्णे इमे भूमी ।
इयञ्चासौ च रोदसी । कि७ स्विदत्रान्तरा भूतं । येनेमे विधृते उभे ।
विष्णुना विधृते भूमी । इति वथ्सस्य वेदना । इरावती धेनुमती हि भूतं ।
सूयवसिनी मनुषे दशस्ये ॥ 27

व्यष्टभ्ना–द्रोदसी विष्णवे ते । दाधर्थ पृथिवी–मभितो मयूखैः ।
किन्त–द्विष्णो र्बलमाहुः । का दीप्तिः किं परायणं । एको यद्धा–रय द्देवः ।
रेजती रोदसी उभे । वाताद्विष्णो र्बल माहुः । अक्षराद्दीप्ति रुच्यते ।
त्रिपदाद्धारय द्देवः । यद्विष्णोरेक–मुत्तमं ॥ 28

अग्नयो वायवश्चैव । एतदस्य परायणं । पृच्छामि त्वा परं मृत्युं ।
अवमं मध्यमञ्चतुं । लोकञ्च पुण्य पापानां । एतत् पृच्छामि संप्रति ।

अमुमाहुः परं मृत्युं । पवमानं तु मध्यमं । अग्निरेवावमो मृत्युः ।
चन्द्रमा–श्चतुरुच्यते || 29

अनाभोगाः परं मृत्युं । पापा स्संयँन्ति सर्वदा । आभोगास्त्वेव संयँन्ति ।
यत्र पुण्यकृतो जनाः । ततो मध्यममायन्ति । चतुमग्निञ्च संप्रति ।
पृच्छामि त्वा पापकृतः । यत्र यातयते यमः । त्वन्नस्तद् –ब्रह्मन् प्रब्रूहि ।
यदि वेत्थाऽसतो गृहान् || 30

कश्यपा दुदिताः सूर्याः । पापान्निर्घ्नन्ति सर्वदा । रोदस्योरन्त र्देशेषु ।
तत्र न्यस्यन्ते वासवैः । ते ऽशरीराः प्रपद्यन्ते । यथा ऽपुण्यस्य कर्मणः ।
अपाण्य पाद केशासः । तत्र तेऽयोनिजा जनाः ।
मृत्वा पुन र्मृत्यु मापद्यन्ते । अद्यमाना स्स्वकर्मभिः || 31

आशातिकाः क्रिमय इव । ततः पूयन्ते वासवैः । अपैतं मृत्युं जयति ।
य एवं वेँद । स खल्वैवं ँविद्ब्राह्मणः । दीर्घश्रुत्तमो भवति ।

कश्यपस्या–तिथि स्सिद्धगमन स्सिद्धागमनः । तस्यैषा भवति ।
आयस्मिन्–थ्सप्त वासवाः । रोहन्ति पूर्व्या रुहः ॥ 32

ऋषिर्ह दीर्घश्रुत्तमः । इन्द्रस्य घर्मो अतिथिरिति ।
कश्यपः पश्यको भवति । यत्सर्वं परिपश्यतीति सौक्ष्म्यात् ।
अथाग्नेरष्ट पुरुषस्य । तस्यैषा भवति ।
अग्ने नय सुपथा राये अस्मान् । विश्वानि देव वयुनानि विद्वान् ।
युयोध्यस्म–ज्जुहुराणमेनः । भूयिष्ठान्ते नम उक्तिं विधेमेति ॥ 33
श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 8 ॥

अग्निश्च जातवेदाश्च । सहोजा अजिराप्रभुः । वैश्वानरो नर्यापाश्च ।
पङ्क्तिराधाश्च सप्तमः । विसर्पे वाष्टमोऽग्नीनां ।
एतेऽष्टौ वसवः क्षिता इति । यथर्त्वे–वाग्ने–रर्चिर्वर्ण विशेषाः ।

नीलार्चिश्च पीतकार्चिश्चेति । अथ वायो–रेकादश–पुरुषस्यैकादश
स्त्रीकस्य । प्रभ्राज माना व्यवदाताः ॥ 34

याश्च वासुकि वैद्युताः । रजताः परुषाः श्यामाः । कपिला अतिलोहिताः ।
ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च । वैद्युत इत्येकादश । नैनं वैँद्युतो हिनस्ति ।
य एवं वेँद । स होवाच व्यासः पाराशर्यः ।
विद्युद्वध मेवाहं मृत्युमैश्चमिति । न त्वकाम९ँ हन्ति ॥ 35

य एवं वेँद । अथ गन्धर्वगणाः । स्वान भ्राट् । अन्घारि बंभारिः ।
हस्त स्सुहस्तः । कृशानु र्विश्वावसुः । मूर्धन्वान्थ्–सूर्यवर्चाः ।
कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः । देवाश्च महादेवाः ।
रश्मयश्च देवा गरगिरः ॥ 36

नैनं गरो हिनस्ति । य एवं वेँद । गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती ।
एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी । अष्टापदी नवपदी बभूवुषी ।
सहस्राक्षरा परमे व्योमन्निति । वाचो विशेषणं । अथ निगदव्याख्याताः ।
ताननुक्रमिष्यामः । वराहव–स्स्वतपसः ॥ 37

विद्युन् महसो धूपयः । श्वापयो गृहमेधाश्चेत्येते । ये चेमेऽशिमिविद्विषः ।
पर्जन्याः सप्त पृथिवीमभि–वर्षन्ति । वृष्टिभिरिति ।
एतयैव विभक्ति विपरीताः । सप्तभिर्वातै रुदीरिताः ।
अमूं लोँकानभि वर्षन्ति । तेषा मेषा भवति । समान मेतदुदकं || 38

उच्चैत्यव चाहभिः । भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति ।
दिवं जिन्वन्–त्यग्नय इति । यदक्षरं भूतकृतं । विश्वे देवा उपासते ।
महर्षिमस्य गोप्तारं । जमदग्नि–मकुर्वत । जमदग्नि–राप्यायते ।
छन्दोभि–श्चतुरुत्तरैः । राज्ञ स्सोमस्य तृप्तासः || 39

ब्रह्मणा वीर्यावता । शिवा नः प्रदिशो दिशः । तच्छय्योँरा वृणीमहे ।
गातुं यँज्ञाय । गातुं यँज्ञपतये । दैवीः स्वस्तिरस्तु नः ।
स्वस्ति र्मानुषेभ्यः । ऊर्ध्वं जिगातु भेषजं । शन्नो अस्तु द्विपदे ।
शञ्चतुष्पदे । सोमपा(3) असोमपा(3) इति निगदव्याख्याताः || 40

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय || 9 ||

सहस्रवृदियं भूमिः । परं व्योँम सहस्रवृत् । अश्विना भुज्ज्यु नासत्या ।
विश्वस्य जगतस्पती । जाया भूमिः पतिर्व्योम । मिथुनन्ता अतुर्यथुः ।
पुत्रो बृहस्पती रुद्रः । सरमा इति स्त्रीपुमं । शुक्रं वाँमन्यद्यजतं वाँमन्यत् ।
विषुरूपे अहनी द्यौरिवस्थः ॥ 41

विश्वाहि माया अवथः स्वधावन्तौ । भद्रा वां पूषणाविह रातिरस्तु ।
वासात्यौ चित्रौ जगतो निधानौ । द्यावा भूमी चरथः स७ सखायौ ।
तावश्विना रासभाश्वा हवं मे । शुभस्पती आगत७ सूर्यया सह ।
त्युग्रोह भुज्ज्यु–मश्विनोद मेघे । रयिन्न कश्चिन् ममृवां(2) अवाहाः ।
त मूहथु–नौंभिरात्मन्–वतीभिः । अन्तरिक्ष प्रुड्भिर–पोदकाभिः ॥ 42

तिस्रः क्षपस्त्रिरहा ऽतिव्रजद्भिः । नासत्या भुज्ज्युमूहथुः पतङ्गैः ।
समुद्रस्य धन्वन्नार्द्रस्य पारे । त्रिभी रथैः शतपद्भिः षडश्वैः ।
सवितारं विँतन्वन्तं । अनुबध्नाति शांबरः । आपपूर्ष–बरश्चैव ।
सविता ऽरेपसो ऽभवत् । त्य७ सुतृप्तं विदित्वैव । बहुसोम गिरं वँशी ॥ 43

अन्वेति तुग्रो ऽवक्रियान्तं । आयसूयान्थ् सोमतृफ्सुषु ।
स सङ्ग्राम–स्तमोद्योऽत्योतः । वाचो गाः पिपाति तत् ।
स तद्गोभि–स्स्तवा ऽत्येत्यन्ये । रक्षसा ऽनन्विताश्च ये ।
अन्वेति परिवृत्त्याऽस्तः । एवमेतौ स्थो अश्विना ।
ते एते द्युः पृथिव्योः । अहरह्–र्गर्भन्दधाथे **|| 44**

तयो रेतौ वथ्सा वहोरात्रे । पृथिव्या अहः । दिवो रात्रिः । ता अविसृष्टौ ।
दंपती एव भवतः । तयो रेतौ वथ्सौ । अग्निश्चा–दित्यश्च । रात्रेर्वथ्सः ।
श्वेत आदित्यः । अह्नोऽग्निः **|| 45**

ताम्रो अरुणः । ता अविसृष्टौ । दम्पती एव भवतः । तयो रेतौ वथ्सौ ।
वृत्रश्च वैद्युतश्च । अग्नेर्वृत्रः । वैद्युत आदित्यस्य । ता अविसृष्टौ ।
दम्पती एव भवतः । तयो रेतौ वथ्सौ **|| 46**

उष्माच नीहारश्च । वृत्रस्योष्मा । वैद्युतस्य नीहारः । तौ तावेव प्रतिपद्येते ।
सेयꣳ रात्री गर्भिणी पुत्रेण संवँसति । तस्या वा एतदुल्बणं ।

यद्गात्रौ रश्मयः । यथा गोर्गर्भिण्या उल्बणं । एव मेतस्या उल्बणं ।

प्रजयिष्णुः प्रजया च पशुभिश्च भवति । य एवं वेँद ।

एतमुद्यन्त–मपियन्तञ्चेति । आदित्यः पुण्यस्य वथ्सः ।

अथ पवित्राङ्गिरसः ॥ 47

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 10 ॥

पवित्रवन्तः परिवाजमासते । पितैषां प्रत्नो अभिरक्षति व्रतं ।

महस्स्समुद्रं वँरुण स्तिरोदधे । धीरा इच्छेकु–र्धरुणेष्वारभं ।

पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते । प्रभुर्गात्राणि पर्येषि विश्वतः ।

अतप्त र्तनू न तदामो अश्नुते । श्रृता स इद्वहन्–तस्तथ् समाशत ।

ब्रह्मा देवानां । असत–स्सद्ये ततक्षुः ॥ 48

ऋषयः सप्तात्रिश्च यत् । सर्वेऽत्रयो अगस्त्यश्च । नक्षत्रैः शङ्कृतो ऽवसन् ।

अथ सवितुः श्यावाश्वस्या ऽवर्त्ति कामस्य ।

अमीय ऋक्षा निहिता स उच्चा । नक्तं ददृश्रे कुहचिद्दिवेयुः ।
अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि । विचाक–शच्चन्द्रमा नक्षत्र मेति ।
तथ् सवितु र्वरेण्यं । भर्गो देवस्य धीमहि ॥ 49

धियो यो नः प्रचोदयात् । तथ्सवितु र्वृणीमहे । वयं देवस्य भोजनं ।
श्रेष्ठ० सर्वधातमं । तुरं भगस्य धीमहि । अपा गूहत सविता तृभीन् ।
सर्वान् दिवो अन्धसः। नक्तन्तान्यभवन् दृशे ।
अस्थ्यस्थ्ना संभविष्यामः । नाम नामैव नाम मे ॥ 50

नपु०सकं पुमा०स्त्र्यस्मि । स्थावरोऽ स्म्यथ जङ्गमः ।
यजे ऽयक्षि यष्टाहे च । मया भूतान्ययक्षत । पशवो मम भूतानि ।
अनूबन्ध्यो ऽस्म्यहं विँभुः । स्त्रियस्सतीः । ता उ मे पु० स आहुः ।
पश्यद–क्षण्वान्न–विचेतदन्धः । कविर्यः पुत्रस्स इमा चिकेत ॥ 51

यस्ता विजानाथ् सवितुः पिता ऽसत् । अन्धो मणिमविन्दत् ।
तमनङ्गुलि–रावयत् । अग्रीवः प्रत्यमुञ्चत् । तमजिव्हा असश्चत् ।

ऊर्ध्वमूल–मवाक्छाखं । वृक्षं ँयो वेद संप्रति ।
न स जातु जनः श्रद्दध्यात् । मृत्युर्मा मा रयादितिः ।
हसितꣳ रुदितङ्गीतं ॥ 52

वीणा पण वलासितं । मृतञ्जीवञ्च यत्किञ्चित् ।
अङ्गानि स्नेव विद्धि तत् । अतृष्यꣳ स्तृष्य ध्यायत् ।
अस्माज्जाता ऽमे मिथू चरन्न् । पुत्रो निरृत्या वैदेहः ।
अचेता यश्च चेतनः । स तं मणिमविन्दत् । सोऽनङ्गुलिरावयत् ।
सोऽग्रीवः प्रत्यमुन्चत् ॥ 53

सो ऽजिह्वो असश्चत । नैतमृषिं विँदित्वा नगरं प्रविशेत् । यदि प्रविशेत् ।
मिथौ चरित्वा प्रविशेत् । तथ्संभवस्य व्रतं । आ तमग्ने रथन्तिष्ठ ।
एकाश्वमेक योजनं । एकचक्र–मेकधुरं । वात ध्राजि गतिं विँभो ।
न रिष्यति न व्यथते ॥ 54

नास्याक्षो यातु सज्जति । यच्छवेतान् रोहिता॰ श्चाग्नेः ।
रथे युक्त्वाऽधि तिष्टति । एकया च दशभिश्च स्वभूते ।
द्वाभ्या मिष्टये वि॰शत्या च । तिसृभिश्च वहसे त्रि॰शता च ।
नियुद्भि–र्वायविह ता विमुञ्च ॥ 55

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 11 ॥

आतनुष्व प्रतनुष्व । उद्धमा–धम सन्धम । आदित्ये चन्द्रवर्णानां ।
गर्भ मा धेहि यः पुमान् । इत स्सिक्त॰ सूर्यगतं । चन्द्रमसे रसङ्कृधि ।
वारादं जनया–ग्रेऽग्निं । य एको रुद्र उच्यते । असं ख्यातास् सहस्राणि ।
स्मर्यते न च दृश्यते ॥ 56

एवमेतन्निबोधत । आ मन्द्रै–रिन्द्र हरिभिः । या हि मयूर–रोमभिः ।
मात्वा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः । दधन्वेव ता इहि ।
मा मन्द्रै–रिन्द्र हरिभिः । यामि मयूर रोमभिः ।

मा मा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः । निधन्वेव तां(2) इमि ।
अणुभिश्च महद्भिश्च ॥ 57

निघृष्वै रसमायुतैः । कालै र्हरित्व मापन्नैः । इन्द्रायाहि सहस्र युक् ।
अग्निर् विभ्राष्टि वसनः । वायु श्वेतसिकद्रुकः । सँवथ्सरो विषू वर्णैः ।
नित्यास्ते ऽनुचरास्तव । सुब्रह्मण्योꣳ सुब्रह्मण्योꣳ सुब्रह्मण्यों ।
इन्द्रागच्छ हरिव आगच्छ मेधातिथेः । मेष वृषणश्वस्य मेने ॥ 58

गौरा–वस्कन्दिन्न–हल्यायै जार । कौशिक–ब्राह्मण गौतम ब्रुवाण ।
अरुणाश्वा इहागताः । वसवः पृथिवि क्षितः । अष्टौ दिग्वाससो ऽग्नयः ।
अग्निश्च जातवेदाश्चेत्येते । ताम्राश्वा–स्ताम्ररथाः । ताम्रवर्णा स्तथाऽसिताः ।
दण्डहस्ताः खा दग्दतः । इतो रुद्राः पराङ्गताः ॥ 59

उक्तꣳ स्थानं प्रमाणञ्च पुर इत । बृहस्पतिश्च सविता च ।
विश्वरूपै–रिहागतां । रथेनोद–कवर्त्मना । अफ्सुषा इति तद्द्वयोः ।

उक्तो वेषो वासा॒ऽ॒सि च । कालावयवाना–मितः प्रती॒ज्या ।

वासात्या इत्य॒श्विनोः । कोऽन्तरिक्षे शब्दङ्करोती॒ति ।

वासिष्टो रौहिणो मीमाऽ॒सां च॒क्रे । तस्यै॒षा भवति ।

वा॒श्रेव वि॒द्युदिति । ब्रह्मण उ॒दरणमसि । ब्रह्मण उदी॒रणमसि ।

ब्रह्मण आ॒स्तरणमसि । ब्रह्मण उप॒स्तरणमसि **|| 60**

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय || 12 ||

[अपक्रामत गर्भि॒ण्यः]

अ॒ष्टयोनी–म॒ष्टपुत्रां । अ॒ष्टपत्नी–मि॒मां महीं । अ॒हं वे॒ँद न मे मृत्युः ।

नचा मृत्यु र॒घाऽऽहरत् । अ॒ष्टयो॒न्यष्ट पुत्रं । अ॒ष्टप॒दिद–म॒न्तरिक्षं ।

अ॒हं वे॒ँद न मे मृत्युः । नचा मृत्यु॒रघाऽऽहरत् । अ॒ष्टयोनी–म॒ष्टपुत्रां ।

अ॒ष्टपत्नी–म॒मून्दिवं **|| 61**

अ॒हं वे॒ँद न मे मृत्युः । नचा मृत्यु॒रघाऽऽहरत् । सु॒त्रामाणं म॒ही मू॒षु ।

अदि॒तिर्द्यौ –रदिति–र॒न्तरिक्षं । अदिति र्मा॒ता स पि॒ता स पु॒त्रः ।

विश्वे देवा अदितिः पञ्च जनाः । अदिति–र्जात–मदिति–र्जनित्वं ।

अष्टौ पुत्रासो अदितेः । ये जाता स्तन्वः परि ।

देवां(2) उपप्रैथ् सप्तभिः ॥ 62

परामार्त्ताण्डमास्यत् । सप्तभिः पुत्रै–रदितिः । उप प्रैत् पूर्व्यं युँगं ।

प्रजायै मृत्यवे तत् । परामार्त्ताण्ड–माभरदिति ।ताननुक्रमिष्यामः ।

मित्रश्च वरुणश्च । धाताचार्यमा च । अ॒ꣳशश्च भगश्च ।

इन्द्रश्च विवस्वाꣳश्चेत्येते । हिरण्यगर्भो ह॒ꣳस श्शुचिषत् ।

ब्रह्म जज्ञानं तदित् पदमिति । गर्भः प्राजापत्यः ।

अथ पुरुषः सप्तपुरुषः ॥ 63 [यथास्थानं गर्भिण्यः]

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 13 ॥

योऽसौ तपन्नुदेति । स सर्वेषां भूतानां प्राणानादा योदेति ।

मा मे प्रजाया मा पशूनां । मा मम प्राणानादा योदगाः ।

असौ यो ऽस्तमेति । स सर्वेषां भूतानां प्राणानादाया ऽस्तमेति ।

मा मे प्रजाया मा पशूनां । मा मम प्राणानादाया स्तङ्गाः ।

असौ य आपूर्यति । स सर्वेषां भूतानां प्राणै रापूर्यति || 64

मा मे प्रजाया मा पशूनां । मा मम प्राणै–रापूरिष्ठाः ।

असौ योऽपक्षीयति । स सर्वेषां भूतानां प्राणैरप क्षीयति ।

मा मे प्रजाया मा पशूनां । मा मम प्राणै–रप क्षेष्ठाः । अमूनि नक्षत्राणि ।

सर्वेषां भूतानां प्राणै–रप प्रसर्पन्ति चोथ्सर्पन्ति च ।

मा मे प्रजाया मा पशूनां । मा मम प्राणै–रप प्रसृपत मोथ्सृपत || 65

इमे मासा–श्चार्ध मासाश्च । सर्वेषां भूतानां प्राणै रप प्रसर्पन्ति

चोथ्सर्पन्ति च । मा मे प्रजाया मा पशूनां । प्राणै–रप प्रसृपत मोथ्सृपत ।

इम ऋतवः । सर्वेषां भूतानां प्राणै–रप प्रसर्पन्ति चोथ्सर्पन्ति च ।

मा मे प्रजाया मा पशूनां । मा मम प्राणै–रप प्रसृपत मोथ्सृपत ।

अयꣳ संवँथ्सरः । सर्वेषां भूतानां प्राणै–रप प्रसर्पति चोथ्सर्पति च || 66

मा मे प्रजाया मा पशूनां । मा मम प्राणैर पप्रसृप मोथ्सृप । इदमहः ।

सर्वेषां भूतानां प्राणै–रप प्रसर्पति चोथ्सर्पति च ।

मा मे प्रजाया मा पशूनां । मा मम प्राणैरप प्रसृप मोथ्सृप । इय९्रात्रिः ।

स सर्वेषां भूतानां प्राणै–रप प्रसर्पति चोथ्सर्पति च ।

मा मे प्रजाया मा पशूनां । मा मम प्राणैरप प्रसृप मोथ्सृप ।

ॐ भूर्भुवस्स्वः । एतद्वो मिथुनं मा नो मिथुन९् रीढ्वं **|| 67**

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय || 14 ||

अथादित्यस्याष्ट पुरुषस्य । वसूना मादित्याना७ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

रुद्राणा–मादित्याना७ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

आदित्याना–मादित्याना७ स्थाने स्वतेजसा भानि । सता९्सत्यानां ।

आदित्याना७ स्थाने स्वतेजसा भानि । अभिधून्वता–मभिघ्नतां ।

वातवतां मरुतां । आदित्याना७ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

ऋभूणा–मादित्याना७ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

विश्वेषां देवानां । आदित्याना७ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

संवँथ्सरस्य सवितुः । आदित्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

ॐ भूर्भुवस्स्वः । रश्मयो वो मिथुनं मा नो मिथुन७् रीढ्वं ॥ 68

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 15 ॥

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । भ्राजस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

स्वर्णरस्य–स्थाने स्वतेजसा भानि । ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि । कश्यपस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

ॐ भूर्भुवस्स्वः । आपो वो मिथुनं मा नो मिथुन७् रीढ्वं ॥ 69

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 16 ॥

अथ वायो–रेकादश–पुरुषस्यैकादश–स्त्रीकस्य ।

प्रभ्राजमानाना॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

व्यवदाताना॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

वासुकि वैद्युताना॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

रजताना॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

परुषाणा॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

श्यामाना॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

कपिलाना॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

अतिलोहिताना॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

ऊर्ध्वाना॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि || 70

अवपतन्ताना॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

वैद्युताना॑ᳵ रुद्राणा॑ᳶ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

प्रभ्राजमानीना᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

व्यवदातीना᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

वासुकि वैद्युतीना᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

रजताना᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

परुषाणा᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

श्यामाना᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

कपिलाना᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

अतिलोहितीना᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

ऊर्ध्वाना᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

अवपतन्तीना᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि ।

वैद्युतीना᳚ रुद्राणीना᳚ स्थाने स्वतेजसा भानि।

ॐ भूर्भुवस्स्वः । रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुन᳚ रीढ्वं ‖ 71

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 17 ॥

अथाग्नेरष्ट पुरुषस्य । अग्नेः पूर्व–दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

सहोजसो दक्षिण–दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

वैश्वानरस्या ऽपरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

नर्यापस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

पन्क्तिराधस उदग्.दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

विसर्पिण उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि ।

ॐ भूर्भुवस्स्वः । दिशो वो मिथुनं मा नो मिथुन९् रीढ्वं ॥ 72

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 18 ॥

दक्षिणपूर्व–स्यान्दिशि विसर्पी नरकः । तस्मान्नः परिपाहि ।

दक्षिणा–परस्या–न्दिश्य विसर्पी नरकः । तस्मान्नः परिपाहि ।

उत्तर–पूर्वस्या–न्दिशि विषादी नरकः । तस्मान्नः परिपाहि ।

उत्तरा–परस्या–न्दिश्य विषादी नरकः । तस्मान्नः परिपाहि ।

आयस्मिन्थ् सप्तवासवा इन्द्रियाणि शतक्रत–वित्येते **|| 73**

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय || 19 ||

इन्द्र घोषा वो वसुभिः पुरस्ता–दुपदधतां ।

मनोजवसो वः पितृभिर् दक्षिणत उपदधतां ।

प्रचेता वो रुद्रैः पश्चा–दुपदधतां ।

विश्वकर्मा व आदित्यै–रुत्तरत उपदधतां ।

त्वष्टा वो रूपै–रुपरिष्टा–दुपदधतां । संज्ञानं वः पश्चादिति ।

आदित्य स्स्सर्वोऽग्निः पृथिव्यां । वायुरन्तरिक्षे । सूर्यो दिवि ।
चन्द्रमा दिक्षु । नक्षत्राणि स्वलोके । एवा ह्येव । एवा ह्यग्ने ।
एवा हि वायो । एवा हीन्द्र । एवा हि पूषन् । एवा हि देवाः ॥ 74

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 20 ॥

आपमापामपः सर्वाः । अस्मा–दस्मादितोऽमुतः । अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च ।
सह सञ्चस्करर्द्धिया । वाय्वश्वा रश्मि पतयः । मरीच्यात्मानो अद्रुहः ।
देवी र्भुवन सूवरीः । पुत्रवत्वाय मे सुत । महानाम्नी–र्महामानाः ।
महसो महसस्स्वः ॥ 75

देवीः पर्जन्य सूवरीः । पुत्रवत्वाय मे सुत । अपा–ऽश्न्युष्णि–मपा रक्षः ।
अपा–ऽऽश्न्युष्णि–मपा रघं । अपाघ्रामप चावर्त्तिं । अप देवीरितो हित ।
वज्रं देवीरजीता७श्च । भुवनं देव सूवरीः । आदित्यानदितिं देवीं ।
योनिनोर्ध्व–मुदीषत ॥ 76

भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभि–र्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैः स्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यँदायुः ।

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्ताक्ष्र्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पति–र्दधातु ।

केतवो अरुणासश्च । ऋषयो वातरशनाः । प्रतिष्ठाꣳ शतधा हि ।

समाहितासो ऽसहस्र–धायसं । शिवान श्शन्तमा भवन्तु ।

दिव्या आप ओषधयः । सुमृडीका सरस्वति । माते व्योम सन्दृशि || 77

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय || 21 ||

योऽपां पुष्पं वेँद । पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति ।

चन्द्रमा वा अपां पुष्पं । पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति ।

य एवं वेँद । योऽपामायतनं वेँद । आयतनवान् भवति ।

अग्निर्वा अपामायतनं । आयतनवान् भवति । योऽग्नेरायतनं वेँद || 78

आयतनवान् भवति । आपो वा अग्नेरायतनं । आयतनवान् भवति ।

य एवं वेँद । योऽपामायतनं वेँद । आयतनवान् भवति ।

वायुर्वा अपामायतनं । आयतनवान् भवति । यो वायोरायतनं वेँद ।

आयतनवान् भवति ॥ 79

आपो वै वायोरायातनं । आयतनवान् भवति । य एवं वेँद ।

योऽपामायतनं वेँद । आयतनवान् भवति । असौ वै तपन्नपा–मायतनं ।

आयतनवान् भवति । योऽमुष्य–तपत आयतनं वेँद । आयतनवान् भवति ।

आपोवा अमुष्य–तपत आयतनं ॥ 80

आयतनवान् भवति । य एवं वेँद । योऽपामायतनं वेँद ।

आयतनवान् भवति । चन्द्रमा वा अपामायतनं । आयतनवान् भवति ।

यश्चन्द्रमस आयतनं वेँद । आयतनवान् भवति ।

आपो वै चन्द्रमस आयतनं । आयतनवान् भवति । ॥ 81

य एवं वेँद । योऽपामायतनं वेँद । आयतनवान् भवति ।

नक्षत्राणि वा अपामायतनं । आयतनवान् भवति ।

यो नक्षत्राणा–मायतनं वेँद । आयतनवान् भवति ।

आपो वै नक्षत्राणा–मायतनं । आयतनवान् भवति । य एवं वेँद **|| 82**

योऽपामायतनं वेँद । आयतनवान् भवति । पर्जन्यो वा अपामायतनं ।

आयतनवान् भवति । यः पर्जन्य–स्यायतनं वेँद । आयतनवान् भवति ।

आपो वै पर्जन्य–स्यायतनं । आयतनवान् भवति । य एवं वेँद ।

योऽपामायतनं वेँद । **|| 83**

आयतनवान् भवति । संवँथ्सरो वा अपामायतनं । आयतनवान् भवति ।

यस्संवँथ्सर–स्यायतनं वेँद । आयतनवान् भवति ।

आपो वै संवथ्सर–स्यायतनं । आयतनवान् भवति । य एवं वेँद ॥

योऽप्सु नावं प्रतिष्ठितां वेँद । प्रत्येव तिष्ठति **|| 84**

इमे वै लोका अफ्सु प्रतिष्ठिताः । तदेषाऽभ्यनूक्ता ।

अपाꣳ रसमुदयꣳसन्न् । सूर्ये शुक्रꣳ समाभृतं ।

अपाꣳ रसस्य यो रसः । तं वोँ गृह्णा-म्युत्तममिति ।

इमे वै लोका अपाꣳ रसः । तेऽमुष्मिन्-नादित्ये समाभृताः ।

जानुदघ्नी-मुत्तर-वेदीङ्खात्वा । अपां पूरयित्वा गुल्फदघ्नं ॥ **85**

पुष्करपर्णैः पुष्करदण्डैः पुष्करैश्च सꣴस्तीर्य । तस्मिन् विहायसे ।

अग्निं प्रणीयोप-समाधाय । ब्रह्मवादिनो वदन्ति ।

कस्मात् प्रणीतेऽय-मग्निश्चीयते । सा प्रणीतेऽयमफ्सु ह्ययञ्चीयते ।

असौ भुवनेऽप्य-नाहिताग्नि-रेताः ।

तमभित एता अभीष्टका उपदधाति । अग्निहोत्रे दर्शपूर्ण-मासयोः ।

पशुबन्धे चातुर्मास्येषु ॥ **86**

अथो आहुः । सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति । एतद्ध स्म वा आहु श्शाण्डिलाः ।

कमग्निञ्चिनुते । सत्रिय-मग्निञ्चिन्वानः । संवँथ्सरं प्रत्यक्षेण ।

कमग्निञ्चिनुते । सावित्र मग्निञ्चिन्वानः । अमुमादित्यं प्रत्यक्षेण ।
कमग्निञ्चिनुते || 87

नाचिकेत–मग्निञ्चिन्वानः । प्राणान् प्रत्यक्षेण । कमग्निञ्चिनुते ।
चातुर्होत्रिय–मग्निञ्चिन्वानः । ब्रह्म प्रत्यक्षेण । कमग्निञ्चिनुते ।
वैश्वसृज–मग्निञ्चिन्वानः । शरीरं प्रत्यक्षेण । कमग्निञ्चिनुते ।
उपानुवाक्यमाशु–मग्निञ्चिन्वानः || 88

इमान् लोँकान् प्रत्यक्षेण । कमग्निञ्चिनुते ।
इममारुण–केतुक–मग्निञ्चिवान इति । य एवासौ ।
इतश्चा–मुतश्चा –व्यतीपाती । तमिति । योऽग्नेर्मिथूया वेद ।
मिथुनवान् भवति । आपो वा अग्नेर्मिथूयाः ।
मिथुनवान् भवति । य एवं वेँद || 89

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय || 22 ||

आपो वा इदमासन्थ् सलिलमेव । स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे समभवत् ।

तस्यान्तर् मनसि काम स्समवर्त्तत । इद७ृ सृजेयमिति ।

तस्माद्यत् पुरुषो मनसाऽभि–गच्छति । तद्वाचा वदति । तत्कर्मणा करोति ।

तदेषा ऽभ्यनूक्ता । कामस्तदग्रे समवर्त्तताधि ।

मनसो रेतः प्रथमं यँदासीत् ॥ 90

सतो बन्धुमसति निरविन्दन्न् । हृदि प्रतीष्या कवयो मनीषेति ।

उपैनन्तदुपनमति । यत् कामो भवति । य एवं वेँद । स तपोऽतप्यत ।

स तपस्तप्त्वा । शरीरमधूनुत । तस्य यन् मा७ृसमासीत् ।

ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय उदतिष्ठन्न् ॥ 91

ये नखाः । ते वैखानसाः । ये वालाः । ते वालखिल्याः । यो रसः ।

सोऽपां । अन्तरतः कूर्मं भूत७ृ सर्पन्तं । तमब्रवीत् ।

मम वै त्वङ्–मा७ृसा । समभूत् ॥ 92

नेत्यब्रवीत् । पूर्वमेवाह–मिहासमिति । तत्पुरुषस्य पुरुषत्वं ।

स सहस्रशीर्षा पुरुषः । सहस्राक्ष–स्सहस्रपात् ।

भूत्वोदतिष्ठत् । तमब्रवीत् । त्वं वै पूर्व॒ꣳ सम॒भूः ।

त्वमिदं पूर्वः कुरुष्वेति । स इत आदायापः ॥ 93

अञ्जलिना पुरस्ता–दुपादधात् । एवा ह्येवेति । तत आदित्य उदतिष्ठत् ।

सा प्राची दिक् । अथारुणः केतु–र्दक्षिणत उपादधात् । एवा ह्यग्न इति ।

ततो वा अग्निरुदतिष्ठत् । सा दक्षिणा दिक् ।

अथारुणः केतुः पश्चादुपादधात् । एवा हि वायो इति ॥ 94

ततो वायुरुदतिष्ठत् । सा प्रतीची दिक् ।

अथारुणः केतु–रुत्तरत उपादधात् । एवा हीन्द्रेति ।

ततो वा इन्द्र उदतिष्ठत् । सोदीची दिक् ।

अथारुणः केतु–र्मध्य उपादधात् । एवा हि पूषन्निति ।

ततो वै पूषोदतिष्ठत् । सेयन्दिक् ॥ 95

अथारुणः केतुरुपरिष्टा-दुपादधात् । एवा हि देवा इति ।
ततो देव मनुष्याः पितरः । गन्धर्वा-फ्सरस श्चोद-तिष्ठन्न् ।
सोर्ध्वा दिक् । या विप्रुषो विपरापतन्न् ।
ताभ्योऽसुरा रक्षाꣳसि पिशाचाश्चो-दतिष्ठन्न् । तस्मात्ते पराभवन्न् ।
विप्रुड्भ्यो हि ते समभवन्न् । तदेषाऽभ्यनूक्ता ॥ 96

आपोह यद् बृहती गर्भमायन्न् । दक्षं दधाना जनयन्तीः स्वयम्भुं ।
तत इमेऽध्य-सृज्यन्त सर्गाः । अद्भ्यो वा इदꣳ समभूत् ।
तस्मादिदꣳ सर्वं ब्रह्म स्वयंभ्विति ।
तस्मादिदꣳ सर्वꣳ शिथिल-मिवा ध्रुव-मिवाभवत् । प्रजापति र्वाव तत् ।
आत्मनाऽऽत्मानं विँधाय । तदेवानु प्राविशत् । तदेषाऽभ्यनूक्ता ॥ 97

विधाय लोकान् विधाय भूतानि । विधाय सर्वाः प्रदिशो दिशश्च ।
प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य । आत्मनाऽऽत्मा-नमभि-सं ँविवेशेति ।
सर्वमे-वेदमाप्त्वा । सर्व-मवरुद्ध्य ।
तदेवानु प्रविशति । य एवं वेँद ॥ 98

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 23 ॥

चतुष्टय्य आपो गृह्णाति । चत्वारि वा अपा॑ रूपाणि । मेघो विद्युत् ।
स्तनयित्नु–र्वृष्टिः । तान्येवा वरुन्धे । आतपति वर्ष्या गृह्णाति ।
ताः पुरस्ता–दुपदधाति । एता वै ब्रह्मवर्चस्या आपः ।
मुखत एव ब्रह्मवर्चस–मवरुन्धे । तस्मान्–मुखतो ब्रह्मवर्चसितरः ॥ 99

कूप्या गृह्णाति । ता दक्षिणत उपदधाति । एता वै तेजस्विनीरापः ।
तेज एवाऽस्य दक्षिणतो दधाति । तस्माद्दक्षिणोर्ध ऽस्तेजस्वितरः ।
स्थावरा गृह्णाति । ताः पश्चादुप दधाति । प्रतिष्ठिता वै स्थावराः ।
पश्चादेव प्रतितिष्ठति । वहन्ती गृह्णाति ॥ 100

ता उत्तरत उपदधाति । ओजसा वा एता वहन्तीरिवोद्–गतीरिव
आकूजतीरिव धावन्तीः । ओज एवास्योत्तरतो दधाति ।
तस्मादुत्तरोर्ध ऽओजस्वितरः । संभार्या गृह्णाति ।

ता मध्य उपदधाति । इयं वैं संभार्याः । अस्यामेव प्रतितिष्ठति ।

पल्वल्या गृह्णाति । ता उपरिष्टा-दुपादधाति || 101

असौ वै पल्वल्याः । अमुष्या मेव प्रतितिष्ठति । दिक्षूपदधाति ।

दिक्षु वा आपः । अन्नं वाँ आपः । अद्भ्यो वा अन्नञ्जायते ।

यदेवाद्भ्यो-ऽन्नं जायते । तदवरुन्धे ।

तं वाँ एतमरुणाः केतवो वातरशना ऋषयो-ऽचिन्वन् ।

तस्मा-दारुण केतुकः || 102

तदेषाऽभ्यनूक्ता । केतवो अरुणासश्च । ऋषयो वातरशनाः ।

प्रतिष्ठाꣳ शतधाहि । समाहितासो सहस्रधायसमिति ।

शतशश्चैव ऽसहस्रशश्च प्रतितिष्ठति । य एतमग्निञ्चिनुते ।

य उचैनमेवं वेँद || 103

श्री छाया-सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय || 24 ||

जानुदघ्नी–मुत्तर वेदीङ्खात्वा । अपां पूरयति । अपा९ं सर्वत्त्वाय ।
पुष्करपर्ण९ं रुक्मं पुरुष–मित्युप दधाति । तपो वै पुष्करपर्णं ।
सत्य९ं रुक्मः । अमृतं पुरुषः । एतावद्वा वास्ति । यावदेतत् ।
यावदेवास्ति **|| 104**

तदवरुन्धे । कूर्ममुपदधाति । अपामेव मेधमवरुन्धे ।
अथो स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै । आपमापामपस्सर्वाः ।
अस्मादस्मा दितोऽमुतः । अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च ।
सहसञ्च स्करर्ध्रिया इति । वाय्वश्चा रश्मि पतयः ।
लोकं पृणच्छिद्रं पृण **|| 105**

यास्तिस्रः परमजाः । इन्द्रघोषावो वसुभिरेवा ह्योवेति ।
पञ्चचितय उपदधाति । पान्क्तोऽग्निः । यावानेवाग्निः । तञ्चिनुते ।
लोकं पृणया द्वितीया–मुपदधाति । पञ्चपदा वै विराट् ।
तस्या वा इयं पादः । अन्तरिक्षं पादः । द्यौः पादः ।

दिशः पादः । परोरजाः पादः । विराज्येव प्रतितिष्ठति ।
य एतमग्ञिन्चिनुते । य उचैनमेवं वेँद || 106

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय || 25 ||

अग्निं प्रणीयोप–समाधाय । तमभित एता अभीष्टका उपदधाति ।
अग्निहोत्रे दर्शपूर्ण–मासयोः । पशुबन्धे चातुर्मास्येषु । अथो आहुः ।
सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति । अथ हस्मा हारुण–स्स्वायम्भुवः ।
सावित्रः सर्वोऽग्नि–रित्यननुषङ्गं मन्यामहे । नाना वा एतेषां वीर्याणि ।
कमग्निञ्चिनुते || 107

सत्रिय मग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते । सावित्र मग्निञ्चिन्वानः ।
कमग्निञ्चिनुते । नाचिकेत मग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते ।
चातु र्होत्रिय–मग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते ।
वैश्वसृज मग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते || 108

उपानुवाक्य–माशु मग्निञ्चिन्वानः । कमग्निञ्चिनुते ।
इममारुण–केतुक मग्निञ्चिन्वान इति । वृषा वा अग्निः ।
वृषाणौ सꣳस्फालयेत् । हन्येतास्य यज्ञः । तस्मान्नानुषज्यः ।
सोत्तरवेदिषु क्रतुषु चिन्वीत । उत्तर वेद्याꣳ ह्यग्निश्चीयते ।
प्रजाकामश्चिन्वीत **|| 109**

प्राजापत्यो वा एषोऽग्निः । प्राजापत्याः प्रजाः । प्रजावान् भवति ।
य एवं वेँद । पशुकामश्चिन्वीत । संज्ञानं वाँ एतत् पशूनां । यदापः ।
पशूनामेव संज्ञाने ऽग्निञ्चिनुते । पशुमान् भवति । य एवं वेँद **|| 110**

वृष्टिकामश्चिन्वीत । आपो वै वृष्टिः । पर्जन्यो वर्षुको भवति । य एवं वेँद ।
आमयावी चिन्वीत । आपो वै भेषजं । भेषजमे वास्मै करोति ।
सर्वमायुरेति । अभिचरꣳ श्चिन्वीत । वज्रो वा आपः **|| 111**

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहरति । स्तृणुत एनं । तेजस्कामो यशस्कामः ।
ब्रह्मवर्चस काम स्स्वर्ग–कामश्चिन्वीत । एता वद्वा वास्ति । यावदेतत् ।
यावदेवास्ति । तदवरुन्धे । तस्यै तद्व्रतं । वर्षति न धावेत् ‖ 112

अमृतं वाँ आपः । अमृतस्या–नन्तरित्यै । नाप्सु–मूत्रपुरीषङ्कुर्यात् ।
न निष्ठीवेत् । न विवस–नस्स्नायात् । गुह्यो वा एषोऽग्निः ।
एतस्याग्ने रनति दाहाय । न पुष्करपर्णानि हिरण्यं वाँऽधितिष्ठेत् ।
एतस्याग्ने–रनभ्यारोहाय । न कूर्मस्याश्नीयात् ।
नोदकस्या–घातुकान्येन–मोदकानि भवन्ति । अघातुका आपः ।
य एतमग्निन्चिनुते । य उचैनमेवं वेँद ‖ 113

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ‖ 26 ‖

इमा नुकं भुवना सीषधेम । इन्द्रश्च विश्वेच देवाः ।
यज्ञञ्च नस्तन्वञ्च प्रजाञ्च । आदित्यै-रिन्द्र स्सह सीषधातु ।
आदित्यै रिन्द्र स्सगणो-मरुद्भिः । अस्माकं भूत्त्वविता तनूनां ।
आप्लवस्व प्रप्लवस्व । आण्डी भव ज मा मुहुः ।
सुखादीन्दुः खनिधनां । प्रतिमुञ्चस्व स्वां पुरं ॥ **114**

मरीचय-स्स्वायंभुवाः । ये शरीराण्य कल्पयन्न् । ते ते देहङ्कल्पयन्तु ।
मा च ते ख्यास्म तीरिषत् । उत्तिष्ठत मा स्वप्त ।
अग्नि-मिच्छध्वं भारताः । राज्ञ स्सोमस्य तृप्तासः । सूर्येण सयुजोषसः ।
युवा सुवासाः । अष्टाचक्रा नवद्वारा ॥ **115**

देवानां पूरयोध्या । तस्या८ँ हिरण्मयः कोशः ।
स्वर्गो लोको ज्योतिषा ऽऽवृतः । यो वै तां ब्रह्मणो वेद ।
अमृतेना वृतां पुरीं । तस्मै ब्रह्म च ब्रह्मा च । आयुः कीर्तिं प्रजान्ददुः ।
विभ्राजमाना८ँ हरिणीं । यशसा संपरीवृतां ।
पुर८ँ हिरण्मयीं ब्रह्मा ॥ **116**

विवेशापराजिता । पराङ्गेत्य ज्यामयी । पराङ्गेत्य नाशकी ।
इह चामुत्र चान्वेति । विद्वान् देवासुरानुभयान् । यत्कुमारी मन्द्रयते ।
यद्योषिद्य-त्पतिव्रता । अरिष्टं यँत्किञ्च क्रियते । अग्नि-स्तदनु वेधति ।
अश्रृतासः श्रृतासश्च ॥ **117**

यज्वानो येऽप्ययज्वनः । स्वर्यन्तो नापेक्षन्ते । इन्द्र-मग्निञ्च ये विदुः ।
सिकता इव संयँन्ति । रश्मिभि-स्समुदीरिताः ।
अस्मा-ल्लोकाद-मुष्माच्च । ऋषिभि-रदात्-पृश्निभिः ।
अपेत वीत विच सर्पतातः । येऽत्रस्थ पुराणा ये च नूतनाः ।
अहोभि-रद्भि-रक्तुभि-र्व्यक्तं ॥ **118**

यमो ददात्व-वसानमस्मै । नृ मुणन्तु नृ पात्वर्यः ।
अकृष्टा ये च कृष्टजाः । कुमारीषु कनीनीषु । जारिणीषु च ये हिताः ।
रेतः पीता आण्डपीताः । अङ्गारेषु च ये हुताः । उभयान् पुत्र पौत्रकान् ।
युवेऽहं यँमराजगान् । शतमिन्नु शरदः ॥ **119**

अदो यद्ब्रह्म विलबं । पितृणाञ्च यमस्य च । वरुण–स्याश्विनो–रग्नेः ।
मरुताञ्च विहायसां । कामप्रयवणं मे अस्तु । स ह्येवास्मि सनातनः ।
इति नाको ब्रह्मिश्रवो रायो धनं । पुत्रानापो देवीरिहा ऽऽहित ॥ 120

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 27 ॥

विशीर्ष्णीं गृध्र–शीर्ष्णीञ्च । अपेतो निर्ऋतिं हथः ।
परिबाधं श्वेतकुक्षं । निजङ्घं शबलोदरं । स तान् वाच्यायया सह ।
अग्ने नाशय सन्दृशः । ईर्ष्यासूये बुभुक्षां । मन्युं कृत्यां च दीधिरे ।
रथेन किंशुकावता । अग्ने नाशय सन्दृशः ॥ 121

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 28 ॥

पर्जन्याय प्रगायत । दिवस्पुत्राय मीढुषे । स नो यवसमिच्छतु ।
इदं वचः पर्जन्याय स्वराजे । हृदो अस्त्वन्तरन्त–द्युयोत ।

मयोभूर्वातो विश्वकृष्ट–यस्सन्त्वस्मे । सुपिप्पला ओषधी र्देवगोपाः ।

यो गर्भ–मोषधीनां । गवाङ् कृणोत्यर्वतां । पर्जन्यः पुरुषीणां ॥ 122

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 29 ॥

पुनर्मा मैत्त्विन्द्रियं । पुनरायुः पुनर्भगः । पुन ब्राह्मण–मैतु मा ।

पुन र्द्रविण मैतु मा । यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान् ।

यदोषधीरप्य–सरद्–यदापः । इदन्तत् पुनराददे ।

दीर्घायुत्त्वाय वर्चसे । यन्मे रेतः प्रसिच्यते । यन्म आजायते पुनः ।

तेन माममृतं कुरु । तेन सुप्रजसङ्कुरु ॥ 123

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 30 ॥

अद्भ्य–स्तिरोधा ऽजायत । तव वैश्रवणस्सदा । तिरोधेहि सपत्नान्नः ।

ये अपोऽश्नन्ति केचन । त्वाष्ट्रीं मायां वैँश्रवणः । रथ॑ँ सहस्र वन्धुरं ।

पुरुश्चक्र७ सहस्राश्वं । आस्था यायाहि नो बलिं ।
यस्मै भूतानि बलिमावहन्ति । धनङ्गावो हस्ति हिरण्यमश्वान् ॥ 124

असाम सुमतौ यज्ञियस्य । श्रियं बिभ्रतो ऽन्नमुखीं विँराजं ।
सुदर्शने च क्रौञ्चे च । मैनागे च महागिरौ । शतद्वाट्टार –गमन्ता ।
स७्हार्यं नगरं तव । इति मन्त्राः । कल्पोऽत ऊर्ध्वं । यदि बलि७् हरेत् ।
हिरण्यनाभये वितुदये कौबेरायायं बलिः ॥ 125

सर्वभूताधिपतये नम इति । अथ बलि७् हृत्वोपतिष्ठेत ।
क्षत्रं क्षत्रं वैँश्रवणः । ब्राह्मणा वय७ स्मः ।
नमस्ते अस्तु मा मा हि७्सीः । अस्मात् प्रविश्यान्नमद्धीति ।
अथ तमग्नि–मादधीत । यस्मिन्ने तत्कर्म प्रयुञ्जीत । तिरोऽधा भूः ।
तिरोऽधा भुवः ॥ 126

तिरोऽधा स्स्वः । तिरोऽधा भूर्भुवस्स्वः ।
सर्वेषां लोँकाना–माधिपत्ये सीदेति । अथ तमग्नि–मिन्धीत ।
यस्मिन्ने तत्कर्म प्रयुञ्जीत । तिरोऽधा भूः स्वाहा ।

तिरोऽधा भुवः स्वाहा । तिरोऽधा स्स्वः स्वाहा ।

तिरोऽधा भूर्भुव–स्स्वस्स्वाहा ।

यस्मिन्नस्य काले सर्वा आहुतीर् हुता भवेयुः || 127

अपि ब्राह्मणमुखीनाः । तस्मिन्नह्नः काले प्रयुञ्जीत ।

परस्सुप्त–जनाद्वेपि । मास्म प्रमाद्यन्त माध्यापयेत् ।

सर्वार्थास् सिद्ध्यन्ते । य एवं वेँद । क्षुध्य–न्निद–मजानतां ।

सर्वार्था न सिद्ध्यन्ते । यस्ते विघातुको भ्राता ।

ममान्तर् हृदये श्रितः || 128

तस्मा इममग्र पिण्डञ्जुहोमि । स मेऽर्थान् मा विवधीत् । मयि स्वाहा ।

राजाधिराजाय प्रसह्य साहिने । नमो वयं वैँश्रवणाय कुर्महे ।

स मे कामान् काम कामाय मह्यं । कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु ।

कुबेराय वैश्रवणाय । महाराजाय नमः । केतवो अरुणासश्च ।

ऋषयो वातरशनाः । प्रतिष्ठाꣳ शतधाहि । समाहितासो ऽसहस्रधायसं ।

शिवान श्शन्तमा भवन्तु । दिव्या आप ओषधयः । सुमृडीका सरस्वति ।

मा ते व्योम सन्दृशि ॥ 129

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ 31 ॥

संवँथ्सर–मेतद् व्रतञ्चरेत् । द्वौ वा मासौ । नियम स्समासेन ।

तस्मिन् नियम विशेषाः । त्रिषवण–मुदकोप–स्पर्शी ।

चतुर्थ काल पान भक्तस्स्यात् । अहरहर्वा भैक्षमश्नीयात् ।

औदुम्बरीभि स्समिद्भि–रग्निं परिचरेत् ।

पुनर्मा मैत्विन्द्रिय–मित्येतेना–ऽनुवाकेन ।

उद्धृत परिपूताभि–रद्भिः कार्यं कुर्वीत ॥ 130

असञ्चयवान् । अग्नये वायवे सूर्याय । ब्रह्मणे प्रजापतये ।

चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः । ऋतुभ्य–स्संवँथ्सराय ।

वरुणा–यारुणायेति व्रत होमाः । प्रवर्ग्यवदादेशः । अरुणाः काण्ड ऋषयः ।

अरण्येऽधीयीरन्न् । भद्रन्कर्णेभिरिति द्वे जपित्वा ॥ 131

महानाम्नीभि–रुदकꣳ सꣳ स्पर्श्य । तमाचार्यो दद्यात् ।

शिवान श्शन्तमे–त्योषधीरालभते । सुमृडीकेति भूमिं । एवमपवर्गे ।

धेनु र्दक्षिणा । कꣳ सं वाँसश्च क्षौमं । अन्यद्वा शुक्लं । यथा शक्ति वा ।

एवꣳ स्वाध्याय धर्मेण । अरण्येऽधीयीत ।

तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति || 132

श्री छाया–सुवर्चलाम्बा समेत श्री सुर्यनारायण स्वामिने नमः ।

ॐ नमो नारायणाय ॥ स्वामिन् प्रसीद प्रसीद ॥ || 32 ||

ॐ । भद्रं कर्णेभिः श्रृणुयाम देवाः । भद्रं पश्येमाक्षभि र्यजत्राः ।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ सस्तनूभिः । व्यशेम देवहितं यँदायुः ।

स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः । स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः ।

स्वस्ति नस्ताक्ष्र्यो अरिष्टनेमिः । स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ 133

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

6 त्रिणाचिकेतं

T.B. 3-11-7.37

अयं ँवाव यः पवते । सोऽग्नि र्नाचिकेतः । स यत् प्राङ् पवते ।

तद–स्य शिरः । अथ यद् दक्षिणा । स दक्षिणः पक्षः ।

अथ यत् प्रत्यक् । तत् पुच्छं । यदुदङ् । स उत्तरः पक्षः ॥

T,B. 3-11-7.38

अथ यथ् सँवाति । तदस्य समञ्चनं च प्रसारणंच ।

अथो संपदेवास्य सा । स७् ह वा अस्मै स कामः पद्यते ।

यत् कामो यजते । योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते ।

य उचैन–मेवं ँ वेद । यो ह वा अग्ने र्नाचिकेत–स्यायतनं प्रतिष्टां ँ वेद ।

आयतनवान् भवति । गच्छति प्रतिष्ठां ॥

T.B. 3-11-7.39

हिरण्यं ँवा अग्ने नाचिकेत–स्यायतनं प्रतिष्ठा । य एवं ँ वेद ।

आयतनवान् भवति । गच्छति प्रतिष्ठां ।

यो हवा अग्ने नाचिकेतस्य शरीरं ँ वेद ।

स शरीर एव स्वर्गं ँलोकमेति । हिरण्यं ँवा अग्ने नाचिकेतस्य शरीरं ।

य एवं ँवेद । स शरीर एव स्वर्गं ँलोकमेति ।

अथो यथा रुक्म उत्–तप्तो भाय्यात् ॥

T.B. 3-11-7.40

एवमेव स तेजसा यशसा । अस्मिँश्च लोके–ऽमुष्मिँश्च भाति ।

उरवो ह वै नामैते लोकाः । ये ऽवरेणादित्यं ।

अथ हैते वरीयाँ्सो लोकाः । ये परेणादित्यं ।

अन्तवन्तँ् हवा एष क्षय्यं ँ लोकं जयति । योऽ वरेणादित्यं ।

अथ हैषो ऽनन्त–मपार–मक्षय्यं ँ लोकं जयति । यः परेणादित्यं ॥

T.B. 3-11-7.41

अनन्त॒ँ ह॒ वा अपा॒र–मक्ष॒य्यं ँ लो॒कं जयति ।
यो ऽग्निं नाचिके॒तं चि॒नुते । य उचैन–मे॒वं ँ वेद ।
अथो॒ यथा॒ रथे॒ तिष्ठ॒न् पक्षसी पर्या॒वर्त्तमाने॒ प्रत्यपेक्षते ।
ए॒व–महोरा॒त्रे प्र॒त्यपेक्षते । नास्याहोरा॒त्रे लो॒कमाप्नुतः ।
योऽग्निं नाचि॒केतं चि॒नुते । य उ चैन–मे॒वँवेद ॥

T.B. 3-11-8.42

उ॒शन् ह॒ वै वाजश्र॒वसः सर्ववे॒दसं ददौ ।
तस्य ह॒ नचिके॒ता नाम पु॒त्र आस ।
त॒ँ ह कु॒मार॒ँ सन्तं । दक्षिणासु नी॒यमानासु श्र॒द्धाविवेश ।
स होवाच । त॒त क॒स्मै मां दा॒स्यसीति ।
द्वि॒तीयं तृ॒तीयं । त॒ँ ह॒ परीत उवाच ।
मृ॒त्यवे त्वा द॒दामीति । त॒ँ ह॒ स्मो–त्थि॒तं ँ वा॒गभि–वदति ॥

T.B. 3-11-8.43

गौतम कुमार–मिति । स होवाच । परेहि मृत्यो गृहान् ।

मृत्यवे वै त्वाऽदा–मिति । तं ँ वै प्रवसन्तं गन्ता–सीति होवाच ।

तस्य स्म तिस्रो रात्री–रनाश्वान् गृहे वसतात् ।

स यदि त्वा पृच्छेत् । कुमार कति रात्री–रवाथ्सी–रिति ।

तिस्र इति प्रति ब्रूतात् । किं प्रथमा९ं रात्रि–माश्ना इति ॥

T.B. 3-11-8.44

प्रजां त इति । किं द्वितीया–मिति ।

पशू९ंस्त इति । किंत्रितीया–मिति ।

साधुकृत्यां त इति । तं ँ वै प्रवसन्तं जगाम ।

तस्य ह तिस्रो रात्री–रनाश्वान् गृह उवास । त–मागत्य पप्रच्छ ।

कुमार कति रात्री–रवाथ्सी–रिति । तिस्र इति प्रत्युवाच ॥

T.B. 3-11-8.45

किं प्रथमा९ं रात्रि–माश्ना इति । प्रजां त इति ।

किं द्वितीया–मिति । पशू९ंस्त इति ।

किं त्रितीया–मिति । साधु कृत्यां त इति ।
नमस्ते अस्तु भगव इति हो–वाच । वरं वृणीष्वे–ति ।
पितर–मेव जीव–न्नयानीति । द्वितीयं वृणीष्वे–ति ॥

T.B. 3-11-8.46

इष्टापूर्त्तयो र्मेऽक्षितिं ब्रूहीति होवाच । तस्मै हैतमग्निं नाचिकेत–मुवाच ।
ततो वै तस्ये–ष्टापूर्त्ते ना क्षीयेते । नास्ये–ष्टापूर्त्ते क्षीयेते ।
योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते । य उ चैन–मेवं वेद । तृतीयं वृणीष्वे–ति ।
पुन र्मृत्यो र्मेऽपजितिं ब्रूहीति होवाच ।
तस्मै हैत–मग्निं नाचिकेत–मुवाच ।
ततो वै सोप पुन र्मृत्यु–मजयत् ॥

T.B. 3-11-8.47

अप पुन र्मृत्युं जयति । योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते । य उ चैन–मेवं वेद ।
प्रजापति र्वै प्रजाकाम–स्तपो तप्यत । स हिरण्य–मुदास्यत् ।
त–दग्नौ प्रास्यत् । त–दस्मै नाच्छदयत् । तद् द्वितीयं प्रास्यत् ।
त–दस्मै नैवाच्छदयत् । तत् तृतीयं प्रास्यत् ॥

T.B. 3-11-8.48

त–दस्मै नैवाच्छदयत् । त–दात्म–न्नेव हृदय्येऽग्नौ वैश्वानरे प्रास्यत् ।
त–दस्मा अच्छदयत् । तस्माद् हिरण्यं कनिष्ठं धनानां ।
भुञ्जत् प्रियतमं । हृदयजꣳ हि । स वै तमेव नाविन्दत् ।
यस्मै तां दक्षिणा–मनेष्यत् । ताꣲ स्वायैव हस्ताय दक्षिणायानयत् ।
तां प्रत्यगृह्णात् ॥

T.B. 3-11-8.49

दक्षाय त्वा दक्षिणां प्रतिगृह्णामीति । सो ऽदक्षत दक्षिणां प्रतिगृह्य ।
दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्य । य एवं वेद ।
एतद्ध स्म वै तद् विद्वाꣳसो वाजश्रवसा गोतमाः ।
अप्यनूदेश्यां दक्षिणां प्रतिगृह्णन्ति ।
उभयेन वयं दक्षिष्यामह एव दक्षिणां प्रतिगृह्येति ।
तेऽदक्षन्त दक्षिणां प्रतिगृह्य । दक्षते ह वै दक्षिणां प्रतिगृह्य ।
य एवं वेद । प्र हान्यं व्लीनाति ॥

T.B.3-11-9.50

तꣳ हैत-मेके पशुबन्ध ऐवो-त्तरवेद्यां चिन्वते ।

उत्तरवेदि सम्मित एषोऽग्निरिति वदन्तः । तन्न तथा कुर्यात् ।

एत-मग्निं कामेन व्यर्द्धयेत् । स एनं कामेन व्यऋद्धः । कामेन व्यर्द्धयेत् ।

सौम्ये वावै-नमध्वरे चिन्वीत । यत्र वा भूयिष्ठा आहुतयो हूयेरन् ।

एत-मग्निं कामेन समर्द्धयति । स एनं कामेन समृद्धः ॥

T.B. 3-11-9.51

कामेन समर्द्धयति । अथ हैनं पुरर्षयः ।

उत्तरवेद्या-मेव सत्रिय-मचिन्वत । ततो वै तेऽविन्दन्त प्रजां ।

अभि स्वर्गं ँल्लोक-मजयन् । विन्दत एव प्रजां ।

अभि स्वर्गं ँल्लोकं जयति । योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते ।

य उ चैन-मेवं ँवेद । अथ हैनं ँवायुर् ऋद्धिकामः ॥

T.B. 3-11-9.52

यथा न्युप्त-मेवोपदधे । ततो वै स एता-मृद्धि-मादृध्नोत् ।

या-मिदं वायुर् ऋद्धः । एता-मृद्धि-मृद्ध्नोति । या-मिदं वायुर् ऋद्धः ।

योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते । य उ चैन-मेवं वेद ।

अथ हैनं गोबलो वार्ष्णः पशुकामः । पांक्त-मेव चिक्ये ।

पञ्च पुरस्तात् ॥

T.B. 3-11-9.53

पञ्च दक्षिणतः । पञ्च पश्चात् । पञ्चोत्तरतः । एकां मद्ध्ये ।

ततो वै स सहस्रं पशून् प्राप्नोत् । प्र सहस्रं पशू-नाप्नोति ।

योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते । य उ चैन-मेवं वेद ।

अथ हैनं प्रजापति ज्यैष्ठ्यकामो यशस्कामः प्रजननकामः ।

त्रिवृत-मेव चिक्ये ॥

T.B. 3-11-9.54

सप्त पुरस्तात् । तिस्रो दक्षिणतः । सप्त पश्चात् । तिस्र उत्तरतः ।

एकां मद्ध्ये । ततो वै स प्र यशो ज्यैष्ठ्य–माप्नोत् ।

एतां प्रजातिं प्राजायत । यामिदं प्रजाः प्रजायन्ते ।

त्रिवृद् वै ज्यैष्ठ्यं । माता पिता पुत्रः ॥

T.B. 3-11-9.55

त्रिवृत् प्रजननं । उपस्थो योनि र्मद्ध्यमा । प्र यशो ज्यैष्ठ्य–माप्नोति ।

एतां प्रजातिं प्रजायते । या–मिदं प्रजाः प्रजायन्ते ।

योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते । य उ चैन–मेवं वेँद ।

अथ हैन–मिन्द्रो ज्यैष्ठ्यकामः । ऊद्ध्र्वा एवो–पदधे ।

ततो वै स ज्यैष्ठ्यमगच्छत् ॥

T.B. 3-11-9.56

ज्यैष्ठ्यं गच्छति । योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते । य उ चैन–मेवं वेँद ।

अथ हैन–मसावादित्यः स्वर्गकामः । प्राची–रेवोपदधे ।

ततो वै सोऽभि स्वर्गं ँल्लोक-मजयत् । अभि स्वर्गं ँल्लोकं जयति ।
योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते । य उ चैन-मेवं ँवेद । स यदीच्छेत् ॥

T.B. 3-11-9.57

तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्या-मिति । प्राङ्होतु र्धिष्ण्या-दुत्सर्पेत् ।
येयं प्रागाद् यशस्वती । सा मा प्रोर्णोतु ।
तेजसा यशसा ब्रह्मवर्चसे-नेति ।
तेजस्-व्येव यशस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति । अथ यदीच्छेत् ।
भूयिष्ठं मे श्रद्-दधीरन् । भूयिष्ठा दक्षिणा नयेयु-रिति ।
दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि प्राच्येही-ति प्राची जुषाणा वेत्वाज्यस्य
स्वाहेति स्रुवेणो-पहत्या-हवनीये जुहुयात् ॥

T.B. 3-11-9.58

भूयिष्ठ-मेवास्मै श्रद्-दधते । भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति ।
पुरीष-मुपधाय । चितिक्लृप्तिभि - रभिमृश्य ।
अग्निं प्रणीयोप-समाधाय । चतस्र एता आहुती र्जुहोति ।

त्वमग्ने रुद्र इति शतरुद्रीयस्य रूपं । अग्ना-विष्णू इति वसोर्धारायाः ।
अन्नपत इत्यन्न होमः ।
सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति विश्वप्रीः ॥

T.B. 3-11-10.59

यां प्रथमा-मिष्टका-मुपदधाति । इमं तया लोक-मभि जयति ।
अथो या अस्मिन् ँलोके देवताः ।
तासाꣳ सायुज्यꣳ सलोकता-माप्नोति ।
यां द्वितीया-मुपदधाति । अन्तरिक्ष लोकं तया-ऽभिजयति ।
अथो या अन्तरिक्ष लोके देवताः ।
तासाꣳ सायुज्यꣳ सलोकता-माप्नोति ।
यां तृतीया-मुपदधाति । अमुं तया लोक-मभिजयति ॥

T.B. 3-11-10.60

अथो या अमुष्मिन् ँलोके देवताः ।
तासाꣳ सायुज्यꣳ सलोकता-माप्नोति ।

अथो या अमू–रितरा अष्टादश । य एवामी उरवश्च वरीयाꣳसश्च लोकाः ।
तानेव ताभि–रभिजयति ।
कामचारो ह वा अस्योरुषु च वरीयस्सु च लोकेषु भवति ।
योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते । य उ चैन–मेवं वेद ।
संवथ्सरो वा अग्नि र्नाचिकेतः । तस्य वसन्तः शिरः ॥

T.B. 3-11-10.61

ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः । वर्षा उत्तरः । शरत् पुच्छं । मासाः कर्मकाराः ।
अहोरात्रे शतरुद्रीयं । पर्जन्यो वसोर्धारा ।
यथा वै पर्जन्यः सुवृष्टं वृष्ट्वा । प्रजाभ्यः सर्वान् कामान्थ् संपूरयति ।
एव–मेव स तस्य सर्वान् कामान्थ् संपूरयति ।
योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते ॥

T.B. 3-11-10.62

य उ चैन–मेवं वेद । संवथ्सरो वा अग्नि र्नाचिकेतः ।
तस्य वसन्तः शिरः । ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः । वर्षाः पुच्छं ।

शर–दुत्तरः पक्षः । हेमन्तो मद्ध्यं ।

पूर्व पक्षा–श्चितयः । अपर पक्षाः पुरीषं । अहोरात्राणीष्टकाः ॥

एष वाव सोऽग्नि–रग्निमयः पुनर्णवः । अग्निमयो ह वै पुनर्णवो भूत्वा ।

स्वर्गं ँलोक–मेति । आदित्यस्य सायुज्यं ।

योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते । य उ चैन–मेवं ँवेद ॥

ओं शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥